

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Demografický vývoj a český důchodový systém
Demographic Development and the Czech Pension System

Student: Pavlína Gajdošíková
Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Tichá, Ph.D.

Ostrava 2014

Zadání bakalářské práce

Student: **Pavína Gajdošíková**
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství
Téma: **Demografický vývoj a český důchodový systém**
Demographic Development and the Czech Pension System

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
  2. Teoretické uvedení do problematiky demografického stárnutí a penzijních systémů
  3. Demografické stárnutí v Evropě a jeho dopad na důchodový systém
  4. Vliv demografického vývoje na důchodový systém v České republice
  5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

EUROPEAN COMMISSION. *Demography, active ageing and pensions*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. ISBN 978-92-79-25009-5.
LOUŽEK, Marek. *Důchodová reforma*. Praha: ČVUT, 2013. ISBN 978-80-86729-92-3.
RYTÍŘOVÁ, Lucie. *Důchodový systém v České republice*. Olomouc: Anag, 2013. ISBN 978-80-7263-821-5.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá, Ph.D.**

Datum zadání: 22.11.2013

Datum odevzdání: 09.05.2014

doc. Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci Demografický vývoj a český důchodový systém vypracovala samostatně a použila jsem v ní pouze materiály citované v seznamu literatury.

V Ostravě dne 9. května 2014

.....

Pavlína Gajdošíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Michaele Tiché, Ph.D. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod	5
2	Teoretické uvedení do problematiky demografického stárnutí a penzijních systémů	7
2.1	Demografické stárnutí.....	7
2.2	Populační prognóza.....	9
2.3	Typy penzijních systémů	11
2.3.1	Bismarckův a Beveridgeův model důchodového pojištění.....	11
2.3.2	Současné penzijní systémy.....	12
2.4	Současný penzijní systém v ČR.....	14
2.4.1	Důchodové pojištění	14
2.4.2	Důchodové spoření	17
2.4.3	Doplňkové penzijní spoření	17
3	Demografické stárnutí v Evropě a jeho dopady na důchodový systém.....	19
3.1	Demografické stárnutí v Evropě	20
3.2	Dopady stárnutí populace na důchodové systémy	22
3.3	Shrnutí.....	31
4	Vliv demografického vývoje na současný důchodový systém v ČR	33
4.1	Důchodová reforma v ČR	33
4.1.1	Změny po roce 2010	34
4.1.2	Malá důchodová reforma	35
4.1.3	Velká důchodová reforma.....	36
4.2	Populační prognóza obyvatelstva České republiky do roku 2100	42
4.2.1	Očekávaný vývoj počtu obyvatel	44
4.2.2	Očekávaný vývoj věkové struktury obyvatelstva	46
4.3	Dopady demografického stárnutí na ekonomiku	49
5	Závěr.....	55
	Seznam použité literatury	58

Seznam zkratek	61
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
Seznam příloh	

1 Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma Demografický vývoj a jeho vliv na důchodový systém v České republice. Změny týkající se důchodového systému hýbou celou společností. Mladí i starší lidé sledují dění kolem měnícího se důchodového systému v České republice s velkým zájmem. Není se čemu divit, rozhodnutí o vývoji důchodového systému ovlivňují všechny generace. Ať už jde o starší občany, kteří mají zájem o udržení a také o valorizaci svých současných důchodů, nebo o mladší generaci, která žije v nejistotě, zda finance obdržené po odchodu do důchodu od státu budou dostatečné pro zajištění jejich životní úrovně. Hlavním problémem, který stojí v cestě úspěšnému důchodovému systému, je stárnutí populace.

Stárnutí obyvatelstva se stalo jedním z nejdůležitějších témat v mnoha rozvinutých ekonomikách. Stárnutím obyvatelstva se rozumí proces prodlužování očekávané délky života doprovázený poklesem fertility. Evropské systémy financování důchodů založené na solidaritě, jako je tomu i v České republice, jsou výrazně citlivé na demografické změny plynoucí z poklesu porodnosti a růstu naděje dožití.

Cílem bakalářské práce je zhodnotit budoucí demografický vývoj obyvatelstva ČR podle současné demografické prognózy a posoudit udržitelnost českého důchodového systému s ohledem na demografické stárnutí obyvatelstva.

V této bakalářské práci jsou použité metody jako deskriptivní přístup, analýza informačních zdrojů, související s problematikou demografického stárnutí a jeho vlivu na důchodový systém ČR. Dále je to syntéza a dedukce.

Jako zdroj jsem použila kromě publikací zabývajících se demografickým vývojem a důchodovými systémy také případové studie a demografickou prognózu ČSÚ. Mezi hlavní prameny informací patří Český statistický úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo financí České republiky atd.

Práce se dělí na tři hlavní kapitoly.

První část je zaměřena na teoretické uvedení do problematiky demografického stárnutí a penzijních systémů. Dozvídáme se zde o třech hlavních příčinách stárnutí populace, kterými jsou pokles plodnosti, pokles úmrtnosti a s ním spojené prodlužování střední délky lidského života a mezinárodní migrace. K určení věkového struktury populace slouží věkový medián, index stárí, index ekonomického zatížení a indexy závislosti. Věkové složení obyvatelstva je odrazem dlouholetého vývoje a historických

událostí země. Popsána je i nezbytnost a důležitost populačních prognóz a typy penzijních systémů, kde je podrobněji rozebrán současný penzijní systém v ČR.

Následující kapitola nejprve popisuje, jak je na tom Evropa v souvislosti s demografickým stárnutím populace. V další části kapitoly jsou uvedeny dopady stárnutí obyvatelstva na důchodové systémy evropských zemí.

V poslední kapitole se podrobněji zabývám důchodovou reformou České republiky, od změn po roce 2010 až po velkou důchodovou reformu, která začala platit od ledna 2013 a přinesla s sebou řadu změn. Součástí poslední kapitoly je i Projekce obyvatelstva ČR z roku 2013 do roku 2100 vydaná Českým statistickým úřadem. Zachycuje budoucí vývoj v oblasti plodnosti, úmrtnosti, migrace, očekávaného vývoje počtu obyvatel i v oblasti očekávaného vývoje věkové struktury obyvatelstva. V poslední kapitole jsem provedla jednoduchý odhad budoucího hospodaření systému důchodového pojištění v letech 2011–2101. Potřeba penzijní reformy vyplývá z demografické situace, která se v ČR projevuje, již zmíněným, stárnutím populace.

2 Teoretické uvedení do problematiky demografického stárnutí a penzijních systémů

Ve vyspělých zemích mají větší význam změny ve složení obyvatelstva podle věku a pohlaví než samotný vývoj počtu obyvatel. Věková struktura obyvatelstva je projevem dlouholetého vývoje. V dnešní době je věková struktura čím dál více spojována s pojmem demografické stárnutí neboli stárnutí obyvatelstva. Demografické stárnutí populace je považováno za nejcharakterističtější rys demografického vývoje, během kterého dochází ke změně ve věkové struktuře obyvatelstva. Mezi příčiny demografického stárnutí patří pokles úmrtnosti a v důsledku toho prodlužování lidského života, pokles úrovně porodnosti a migrace obyvatelstva. Tento v současnosti se zrychlující proces probíhá u většiny zemí světa. Kromě negativ, která s sebou stárnutí populace nese, lze pozorovat i pozitiva v podobě úspěchu lidské společnosti odrážejícího se v růstu životní úrovně (SZÚ, 2007).

Budoucnost poskytování důchodů je důležitá pro všechny generace. Důchody jsou hlavním příjmem pro starší občany a mladí lidé zase doufají že po odchodu do důchodu obdrží důchod, který jim umožní udržet si slušnou životní úroveň a být i nadále ekonomicky nezávislí. Lidé v produktivním věku přispívají na veřejné důchody prostřednictvím daní a příspěvků na sociální zabezpečení. Jinými slovy aktivní obyvatelstvo přispívá na současné důchody, to je vidět v tzv. pay-as-you-go (průběžně financovaných) systémech, ale i v případě fondových systémů, kde hodnota aktiv držených penzijními fondy závisí na ekonomické situaci v daném okamžiku. Jde o nepřímé smlouvy mezi generacemi. Každá generace platí na důchody té další. V důsledku toho může docházet k napětí mezi generacemi, protože velikost jednotlivých generací se mění. Počet lidí, kteří dostávají důchod, se neustále výrazně zvyšuje, zatímco velikost pracující populace může v blízké budoucnosti stejně dramaticky klesat (EUROPEAN COMMISSION, 2012).

2.1 Demografické stárnutí

Stárnutí ve smyslu demografickém je odlišné od chápání stárnutí jednotlivcem. Lidé považují stárnutí za zvyšování svého věku. Demografické stárnutí se týká celé populace a vyznačuje se změnami v zastoupení věkových skupin v populaci, kdy seniorská složka populace, tedy lidé nad 65 let, roste početně rychleji než zbytek populace. K posuzování stáří populace slouží věkový medián (tj. střední hodnota, která rozděluje celou populaci

podle věku na dvě stejně početné části mladších a starších osob) a index stárí (tj. podíl osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku od 0 do 14 let: $\frac{65+}{0-14} \cdot 100$). Dalším dokladem demografického stárnutí populace je index ekonomického zatížení, který ČSÚ (2013a) definuje jako počet dětí 0 až 14 let (nebo lépe 19 let) a lidí starších 65 let na 100 osob ve věku 15 (resp. 20) až 64 let : $\frac{0-14(19) \text{ a } 65+}{15(20)-64} \cdot 100$). Pro analýzu věkové struktury lze použít další indexy závislosti:

- index ekonomické závislosti dětské složky → vyjadřuje podíl mezi osobami ve věku do 15 let a osobami ve věku 15 až 64 let: $\frac{0-15}{15-64} \cdot 100$,
- index ekonomické závislosti seniorské složky → vyjadřuje podíl mezi osobami ve věku nad 65 let a osobami ve věku 15 až 64 let: $\frac{65+}{15-64} \cdot 100$.

Tyto indexy pomáhají při odhadování zátěže, kterou ekonomicky neaktivní obyvatelstvo klade na složku ekonomicky aktivního obyvatelstva (Mašková, 2009).

Podle Maškové (2009) je věková struktura obyvatelstva odrazem dlouholetého vývoje v oblasti plodnosti, úmrtnosti i mezinárodní migrace. Demografické stárnutí může být způsobeno zpomalením růstu počtu mladšího obyvatelstva v důsledku klesající plodnosti a porodnosti jedná se o tzv. *stárnutí ze spodu věkové pyramidy*. Naopak *stárnutí na vrcholu věkové pyramidy* je charakteristické tím, že dochází ke zrychlení růstu skupin lidí staršího věku, což je zapříčiněno poklesem úmrtnosti. Oba tyto způsoby stárnutí populace se většinou nevyskytují zároveň, ale zpravidla dochází nejprve ke stárnutí ze spodu pyramidy a po něm následuje stárnutí na vrcholu.

K nejvýznamnější změně ve věkovém složení evropské populace došlo během demografické revoluce. Vyspělé země světa prošly první demografickou revolucí v 19. a v první polovině 20. století. První zemí, která zaznamenala demografickou revoluci, byla Francie a hned po ní následovala Anglie, v obou zemích došlo k nástupu revoluce již na konci 18. století. Během druhé poloviny 20. století dorazila demografická revoluce i do méně rozvinutých zemí, ve kterých zpravidla zatím stále není ukončena. Demografická revoluce (též demografický přechod) je převratná změna demografických vlastností společnosti. V procesu demografické revoluce docházelo k přechodu z extenzivního typu reprodukce na intenzivní. Extenzivní charakter demografické reprodukce se vyznačoval progresivním typem věková struktura populace. Oproti tomu v nastupujícím intenzivním typu reprodukce věková struktura populace přechází na typ stacionární až progresivní (Kalvach, Zadák, Jirák, Zavázalová, Sucharda a kol., 2004). Demografická revoluce je

důsledkem stárnutí populace a určuje věkovou strukturu obyvatelstva prostřednictvím snižování úrovně úmrtnosti a s ní spojené prodlužování střední délky lidského života a poklesu úhrnné plodnosti na úroveň kolem hranice prosté reprodukce, tedy 2,1 dítěte na jednu ženu v reprodukčním období. Střední délka života, též naděje dožití, nám říká, kolika let by se člověk určitého věku dožil, pokud by se nezměnila úroveň a struktura úmrtnosti oproti danému roku (ČSÚ, 2012a). Úhrnná plodnost je ČSÚ (2012a) definována, jako průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu, pokud by po celé její reprodukční období (15 až 49 let) platily míry plodnosti podle věku z daného roku.

V průběhu 20. století dominovala klesající úroveň porodnosti, šlo o trend stárnutí populace ze spodu věkové pyramidy. Ve většině zemí docházelo k poklesu podílu dětské složky (0-14), zatímco obyvatelstvo v produktivním věku (15-64) a seniorská složka (65+) rostly.

Po skončení demografické revoluce se dominantním prvkem stárnutí obyvatelstva stalo snižování úmrtnosti ve vyšším věku. Populace začíná stárnout na vrcholu věkové pyramidy, roste podíl seniorů a klesá dětská složka i podíl obyvatelstva v produktivním věku. Věková pyramida neboli strom života se začíná v koruně rozšiřovat a kmen se postupně zužuje (Mašková, 2009).

Mezi další demografické procesy patří hrubá míra porodnosti a kojenecká úmrtnost. Hrubá míra porodnosti se vyjadřuje v promilích, čili v přepočtu na 1 000 obyvatel. Porovnává počet narozených během roku s průměrnou velikostí populace v daném roce. Kojenecká úmrtnost zase udává podíl počtu úmrtí kojenců mladších jednoho roku během daného roku k počtu 1 000 živě narozených dětí v tomto roce (ČSÚ, 2012a).

S růstem populace úzce souvisí i migrace obyvatelstva. Pro celkový přírůstek je důležité zejména saldo migrace, tj. rozdíl mezi přistěhovalými a vystěhovalými.

2.2 Populační prognóza

Z důvodů existence populačních změn a jejich dopadů na ekonomické a sociální oblasti je nezbytné mít údaje o vývoji obyvatelstva, a proto se vytvářejí kromě analýz současného stavu obyvatelstva i perspektivní odhady budoucího vývoje obyvatelstva. Populační prognózy zachycují budoucí demografický vývoj, který odhaduje počet a věkovou a pohlavní strukturu obyvatelstva. Prognóza je považována za speciální kategorii projekce. Pouze projekce, které předpovídají budoucí vývoj populace, označujeme jako populační prognózy (Klufová a Poláková, 2010).

Roubíček (1997) navíc zdůrazňuje, že populační prognózy se staly nezbytným zdrojem informací pro širokou škálu oblastí veřejného života. Čerpají z nich mimo jiné odvětví jako školství, zdravotnictví, důchodové a sociální zabezpečení. Dále jsou tyto informace důležité pro rozvoj dopravy, rozvoj silniční a zdravotní sítě apod. Informace o vývoji obyvatelstva též slouží výrobcům, kteří se zaměřují při své výrobě na určité věkové skupiny.

Demografické prognózy se podle Klufové a Polákové (2010) tvoří na základě minulého a současného stavu populace. O budoucím stavu populace rozhodují změny v porodnosti, úmrtnosti a migraci, potvrzuje Rabušic (1997), který dále poukazuje i na slabá místa demografických předpovědí a říká, že odhad budoucího vývoje obyvatelstva a skutečnost se liší, protože budoucnost je vždy nejistá. Avšak malé výkyvy ve společenském vývoji společně se stanovením počtu obyvatel v kratším časovém horizontu vedou k větší přesnosti populačních prognóz. Největším problémem je odhad budoucí migrace.

Při sestavování demografických prognóz jsou řešeny dva základní okruhy problémů (Klufová a Poláková, 2010):

- formulace hypotéz budoucího vývoje reprodukce obyvatelstva,
- vlastní metodologie, technický charakter výpočtů projekce.

Populační prognózy mohou být podle období, na které jsou vypočteny krátkodobé (do 10 let) až dlouhodobé (25 a více let). Český statistický úřad vypracovává prognózy dlouhodobé, poslední prognóza z roku 2013 je v horizontu 88 let. Populační projekce rozeznáváme i podle zvolené metody výpočtu. Součástí některých projekcí je kromě dvou základních komponentů, tedy úmrtnosti a porodnosti, také migrace. Nejpropracovanější metody navíc zahrnují i koeficienty nejrozličnějších prognóz, jako například koeficienty prognózy počtu manželství, zatížení zdravotní sítě, ekonomicky aktivních, počtu invalidních lidí, odhady produktivní populace a jejich dopadů na důchodové zabezpečení atd. (Klufová a Poláková, 2010). Význam populační prognózy pro důchodový systém spočívá v přibližném odhadu počtu seniorů a výdělečně činných osob v populaci, což napomáhá vytvářet budoucí varianty důchodové reformy.

V současné době je k dispozici několik prognóz vývoje obyvatelstva České republiky. Prognózy byly vytvořeny jak českými autory, tak i zahraničními institucemi. Liší se hlavně prahem a horizontem prognózy, dále také v době, která uplyne od jejich zveřejnění, v parametrech a v míře odchýlení od skutečných hodnot základních demografických procesů, jako jsou úmrtnost, plodnost a migrace.

Mezi zahraniční instituce, které vytvořily populační prognózu obyvatelstva České republiky patří, Eurostat a OSN. Také na akademické půdě vznikají populační prognózy obyvatelstva ČR. Na katedře demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty UK v Praze ji vytvořily RNDr. Boris Burcin, Ph.D. a RNDr. Tomáš Kučera, CSc. a na katedře demografie VŠE v Praze vznikl projekt RELIK (Malečková, Mazouch a Vojtková, 2009).

Český statistický úřad sestavil několik prognóz. Ta nejnovější má práh v roce 2013 a horizont v roce 2100. Tato projekce je východiskem pro tuto bakalářskou práci a je blíže rozebrána v podkapitole 4.1 s názvem Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100.

2.3 Typy penzijních systémů

Pro členění penzijních systémů existují různá kritéria. Důchodové systémy se dělí na průběžně financované penzijní systémy (PAYG) a plně fondové penzijní systémy, příspěvkově či dávkově definované systémy, členství může být povinné nebo dobrovolné, důchody jsou vypláceny z pojištění a nebo na základě redistribuce. Zajistit se na stáří lze pomocí zaměstnaneckých fondů, soukromých penzijních fondů, osobních úspor či životního pojištění.

Modely penzijních systémů jsou následující (Loužek, 2013):

- PAYG DB = průběžně financovaný + dávkově orientovaný;
- PAYG DC = průběžně financovaný + příspěvkově orientovaný;
- FF DB = fondově financovaný + dávkově definovaný;
- FF DC = fondově financovaný + příspěvkově orientovaný.

Penzijní systémy mohou vznikat i kombinací těchto modelů.

2.3.1 Bismarckův a Beveridgův model důchodového pojištění

Loužek (2013) vidí výhodu veřejných průběžných důchodových systémů v odolnosti proti inflaci a navíc nepodléhají výkyvům na kapitálovém trhu. Jejich nevýhodnost je v povinnosti přispívat, ve vysokém přerozdělování a hlavně v citlivosti na demografický vývoj. Nižší daňové zatížení, dávky odpovídající odvedeným příspěvkům společně s přizpůsobením se demografickým změnám patří mezi výhody fondových soukromých penzijních systémů. Tyto fondy ale nemohou nabízet pojištění proti recesi, rizikům na kapitálovém trhu nebo neočekávané inflaci.

Západoevropské země používají dva základní modely penzijních systémů, a to Bismarckův a Beveridgův. Německý kancléř Bismarck představil v roce 1889 systém sociální jistoty. Cílem modelu je zajistit životní úroveň pojištěncům, tedy zajistit důchody všem, kteří pracovali a odváděli příspěvky. Zde je ve výsledných dávkách alespoň částečně zohledněna výše příspěvků odvedených prostřednictvím sociálního pojištění. Ve zprávě o „sociálním pojištění a příbuzných službách“ z roku 1942 obhájí William Beveridge jiný přístup, chce eliminovat chudobu. Cílem beveridgovského systému je chránit všechny občany proti chudobě pomocí přerozdělování, které zajišťují daně a transfery. Stát měl zaručit rovné dávky obyvatelstvu bez rozdílu. I když jsou oba modely spravovány státem, bismarckovský systém do svého rozhodování zahrnuje navíc zástupce odborů a zaměstnavatelů. Následující tabulka 2.1 porovnává oba základní modely penzijních systémů.

Tab. 2.1 Bismarckův a Beveridgův model penzijních systémů

	Bismarckův model	Beveridgův model
Cíl	udržení příjmu	zabránění chudobě
Dávky	vztahované k příjmu	plošné
Financování	příspěvky	zdanění
Správa	tripartita	veřejná

Zdroj: Loužek (2013)

2.3.2 Současné penzijní systémy

Jedná se o přechod z průběžně financovaných penzijních systémů na soukromé penzijní fondy, který se stal jedním z klíčových impulsů pro spuštění vícepilířových reforem. Má přispět ke zvýšení dlouhodobého růstu a to prostřednictvím zvýšení míry úspor a větší efektivnosti jak na trhu pracovním tak na trhu finančním. V současné době je ve většině zemí uplatňován vícepilířový důchodový systém.

Světová banka vidí v průběžně financovaném systému určité nedostatky, jako jednopilířovost, riziko politické manipulace a hlavně slabý vztah mezi příspěvkem a budoucím výnosem. Proto přichází s návrhem na zavedení následujícího třípilířového systému.

Tab. 2.2 Třípilířový systém Světové banky

	Povinný veřejně řízený pilíř	Povinný soukromě řízený pilíř	Dobrovolný soukromě řízený pilíř
Cíle	redistribuce a pojištění	úspory a pojištění	úspory a pojištění
Forma	minimální penze nebo rovný důchod	plán osobních úspor či zaměstnanecký plán	osobní úspory nebo zaměstnanecký plán
Financování	průběžný systém	fondový systém	plně fondový systém, příspěvkově financovaný

Zdroj: Loužek (2013)

První pilíř má zmírnit chudobu důchodců vyplácením základní penze. Ve druhém pilíři existuje blízký vztah mezi individuálními příspěvky a penzemi, jde o povinné příspěvky do soukromých penzijních fondů. Dobrovolné spoření je součástí třetího pilíře.

Tab. 2.3 Výhody a nevýhody PAYG a soukromých fondových systémů

	Průběžné systémy	Soukromé fondové systémy
Makroekonomická rizika		
Šoky ve výstupu	nižší příjmy, ale účinky na jednotlivce mohou být zmírňovány	možné efekty na financování, které nemohou být zmírňovány
Nezaměstnanost	nižší příjmy, ale účinky na jednotlivce mohou být zmírňovány	žádný účinek na financování, ale postižení jednotlivci přijímají nižší budoucí výnosy
Nízký růst mezd	nižší příjmy, ale účinky na jednotlivce mohou být zmírňovány	žádný účinek na financování a běžnou úroveň příspěvků
Finanční krize (deprese, hyperinflace)	možné nižší příjmy, ale účinky na jednotlivce mohou být zmírňovány	omezená nebo dokonce zrušená akumulovaná zásoba
Nízká míra výnosu	žádné přímé účinky na financování a výnosy	žádné účinky na financování, ale nižší výnosy
Demografická rizika		
Vysoký poměr závislosti	zhoršující se finance	žádný přímý účinek na financování a výnosy
Menší pracovní síla	vyšší mzdy a budoucí výnosy	nižší příjmy a budoucí výnosy
Politická rizika		
Změna kontraktů	relativně snadná	obtížná
Citlivost na fiskální situaci	vysoká	nízká

Zdroj: Loužek (2013)

Jaký systém financování důchodů zvolit, zda průběžný či fondový, závisí i na historických zkušenostech. Střední Evropa, která byla zasažena válkou, docházelo zde k měnovým reformám a střídání politických režimů, tíhne spíše k jistotám, které vidí v průběžně financovaných systémech. Naopak je tomu například ve Spojených státech, kde se přiklání k fondovému financování, a to díky fungujícím kapitálovým trhům a znalosti vymahatelného práva (Loužek, 2013). Ale ani na základě historických událostí nelze s jistotou určit, který důchodový systém je ideální, každý má svá pro i proti. Důležité je najít kompromis mezi oběma variantami v souladu s populačním vývojem.

2.4 Současný penzijní systém v ČR

Penzijní systém České republiky je v současnosti sestaven ze tří pilířů, první pilíř tvoří povinné důchodové pojištění, důchodové spoření patří do druhého pilíře a třetí pilíř je doplňkové penzijní spoření. Do roku 1994 byl tvořen pouze prvním pilířem. Po roce 1994 se tento systém rozšířil o další pilíř, který je označován jako třetí pilíř s názvem penzijní připojištění se státním příspěvkem. Druhý pilíř, tedy důchodové spoření, je nejnovější a přibyl do systému až v roce 2013. Ve stejném roce dochází i k úpravě třetího pilíře, který je nahrazen doplňkovým penzijním spořením. Ale i nadále je nejdůležitější první pilíř, tj. důchodové pojištění řízené státem (Rytířová, 2013).

2.4.1 Důchodové pojištění

První pilíř - základní **důchodové pojištění** má na starosti stát. Je upraven zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti 1. ledna 1996. První pilíř je nejvíce zasažen stárnutím populace. S nárůstem důchodců se státní důchodový účet (tedy rozdíl mezi příjmy a výdaji v prvním pilíři) v roce 2010 dostal do deficitu 35 mld. Kč. Je proto nutná úprava tohoto pilíře.

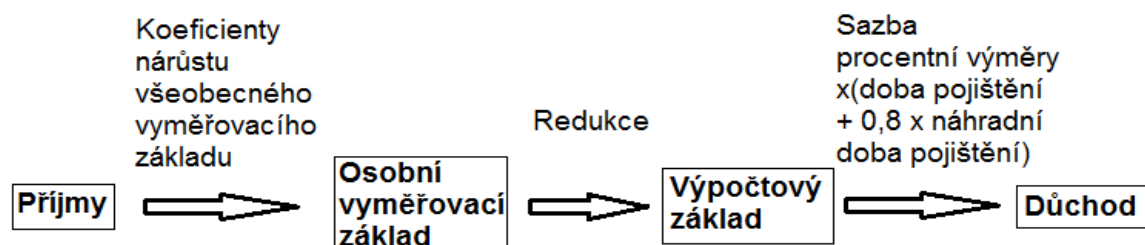
Hlavní principy důchodového pojištění podle Rytířové (2013), jsou tyto:

- ekvivalence (důchodové dávky jsou částečně odvozeny od příjmů, ze kterých důchodce platil pojistné během své aktivní kariéry),
- sociální solidarita (osoby s vyššími příjmy obdrží nižší důchod, který zcela neodpovídá pojistnému, které odvedly),
- průběžné financování (současné důchody by měly být financovány z pojistného, které do systému plyne),

- při splnění určitých podmínek je povinná účast pro všechny ekonomicky aktivní obyvatele, lze se účastnit i dobrovolně,
- dávkově definovaný systém je tvořen dvousložkovým výpočtem:
  - základní výměrou:
    - je jednotná pro všechny důchodce, bez ohledu na dobu jejich pojištění nebo na výši příjmů,
    - její výše je stanovena vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí,
    - pro starobní a invalidní důchody činí 9 % průměrné měsíční mzdy (pro rok 2014 se jedná o částku 2 340 Kč),
  - procentní výměrou:
    - určuje se podle délky doby pojištění a výše příjmů,
    - příjmy za období před rokem přiznání důchodu se pomocí koeficientu nárůstu všeobecného vyměřovacího základu přepočtou na roční vyměřovací základ, z něhož je určen osobní vyměřovací základ (redukce osobního vyměřovacího základu viz. kapitola 4.2.1 o Důchodové reformě po roce 2010),
    - koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu je stanoven vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí,
- systém poskytuje náhradu příjmu v podobě starobního důchodu, invalidního důchodu, vdovského a vdoveckého důchodu a sirotčího důchodu.

Obr. 2.1 Výpočet procentní výměry

Zdroj: Rytířová (2013)

Starobní důchod

Nárok na starobní důchod od státu vzniká účastníkovy po dosažení **důchodového věku** a získání **potřebných let pojištění**. Důchodový věk je z důvodů demografického stárnutí

neustále prodlužován a je definován zákonem. U mužů narozených před rokem 1936 činil důchodový věk 60 let a u žen o odchodu do důchodu rozhodoval i počet vychovaných dětí (5 a více dětí = 53 let, 3 nebo 4 děti = 54 let, 2 děti = 55 let, 1 dítě = 56 let). Bezdětné ženy odcházely do důchodu v 57 letech. Počet dětí je zohledňován pouze u žen narozených do roku 1974. Důchodový věk u osob narozených v roce 1977 je 67 let (MPSV, 2011). Kompletní přehled důchodového věku pojištěnců narozených po roce 1936 zobrazuje příloha 1.

U osob narozených po roce 1977 se věk odchodu do důchodu počítá následovně: k věku 67 let se přičte počet měsíců odpovídajících dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977 (Rytířová, 2013). Záleží ale hlavně na rozhodnutí budoucí vlády, zda nedojde k určitým změnám.

Tab. 2.4 Potřebná doba pojištění

Rok dosažení důchodového věku	Potřebná doba pojištění
před rokem 2010	25 let
2010	26 let
2011	27 let
2012	28 let
2013	29 let
2014	30 let
2015	31 let
2016	32 let
2017	33 let
2018	34 let
po roce 2018	35 let

Zdroj: Rytířová (2013)

Potřebná doba pojištění je také postupně prodlužována. Za určitých podmínek může stačit i kratší doba pojištění, například když pojištěnec dosáhne o 5 let vyššího věku, než je zákonem stanovená hranice pro odchod do důchodu (Rytířová, 2013).

V potaz se musí brát i tzv. náhradní doba pojištění, což je doba, kdy ze společensky uznatelných důvodů člověk nevykonává výdělečnou činnost.

MPSV (2011) mezi plně zohledňované náhradní doby řadí:

- doba základní vojenské služby,
- doba péče o dítě ve věku do čtyř let,

- doba péče o osobu závislou z důvodu nepříznivého zdravotního stavu na péči jiné osoby.

Náhradní dobou zohledňovanou z 80 % je:

- doba studia (do 26 let),
- doba evidence na úřadu práce,
- doba, po kterou jsou osoby se zdravotním postižením zařazené v teoretické a praktické přípravě pro zaměstnání,
- doba výkonu civilní služby,
- doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně.

Bohužel nelze s jistotou určit výši starobních důchodů z prvního pilíře u dnešních pracujících obyvatel, sice existují důchodové kalkulačky, ale ty jsou pouze orientační.

2.4.2 Důchodové spoření

Druhý pilíř - důchodové spoření je volitelně povinný a upravují ho následující zákony: zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření a zákon č. 397/2012 Sb., o pojistném na důchodové spoření.

Hlavní charakteristiky důchodového spoření:

- fondové financování (finanční prostředky jsou spravovány penzijními společnostmi),
- individuální účast (nashromážděné finanční prostředky nejsou použity na výplatu současných důchodů, jako je tomu v prvním pilíři),
- výrazný prvek ekvivalence (výsledné dávky plně odpovídají odvedenému pojistnému),
- příspěvkově definovaný systém,
- dobrovolná účast,
- náhrada příjmů v případě stáří, invalidity nebo úmrtí živitele.

2.4.3 Doplnkové penzijní spoření

Třetí pilíř – doplňkové penzijní spoření je zcela dobrovolný. Doplňkové penzijní spoření se řídí podle zákona č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.

Mezi hlavní charakteristiky doplňkového penzijního spoření, jak uvádí Rytířová (2013), patří:

- fondové financování,

- individuální účast,
- výrazný prvek ekvivalence,
- příspěvkově definovaný systém,
- dobrovolná zahájení a ukončení účasti.

3 Demografické stárnutí v Evropě a jeho dopady na důchodový systém

Stárnutí evropské populace a snížení počtu obyvatel v produktivním věku je velkou výzvou pro příští desetiletí. Společně s hlavními trendy vyšší průměrné délky života a nízké porodnosti a dalších demografických a sociálních jevů, jako je například migrace, může demografické stárnutí snadno vyústit v oslabení sociální soudržnosti. Pro zajištění prosperity a solidarity v celé společnosti bude Evropa v budoucnu potřebovat vyšší zaměstnanost, produktivitu i více sociální soudržnosti, než doposud. Veřejná politika nedokáže změnit demografické trendy jinak, než ve velmi dlouhém horizontu, a to pouze tak, že vytvoří příznivé podmínky pro matky s dětmi. Jediným možným řešením tedy je přizpůsobit se demografickým změnám. Veřejné politiky mohou například podporovat rovnováhu mezi pracovním a soukromým životem, aby tak přispěly k vyšší zaměstnanosti zejména žen a starších pracovníků. Důležitým krokem k posílení zaměstnanosti a produktivity může být snížení dětské chudoby a sociální nerovnosti, tedy zajištění rovného přístupu ke kvalitnímu vzdělání.

Vlády jednotlivých zemí by se měly zaměřit převážně na:

- celoživotní učení,
- investice do vzdělávání,
- podporu pracovních míst,
- integraci znevýhodněných osob na trhu práce a
- opatření zajišťující, že mladí lidé budou mít dostatek příležitostí k profesnímu rozvoji a ekonomické nezávislosti.

Navíc přizpůsobení se demografickým změnám také znamená nutnost modernizovat stávající penzijní systémy, tak aby zajistily odpovídající starobní důchody budoucím generacím (EUROPEAN COMMISSION, 2012).

Spojitosť mezi stárnutím populace a penzijními systémy je nepochybná. V posledních letech je to téma velmi diskutované a závažné, dokonce to vypadá, že krize důchodových systémů způsobená demografickým stárnutím je neřešitelná. V následujících podkapitolách se však dozvídáme, že existují země které se s tímto problémem dokázali již vypořádat.

3.1 Demografické stárnutí v Evropě

Stárnutí populace je hlavním rysem demografického vývoje evropských zemí. Prodlužování naděje dožití společně s nízkou úrovní porodnosti vede ke skutečnosti, že se Evropa stala demograficky nejstarším kontinentem světa. Díky tomu dochází ke změnám ve věkové struktuře obyvatelstva, především k poklesu podílu dětské složky 0 až 14 let a k nárůstu podílu seniorské složky 65 a více let. Tento trend bude pokračovat i do budoucna. Podle ČSÚ (2014) podíl dětské složky dosahuje nejvyšších hodnot v Turecku, kde dětská populace v roce 2012 tvořila 25,3 % z celkové populace, Irsku (21,6 %) a na Islandu (20,7 %), naopak je tomu v Německu, kde se dětská složka podílí 13,2 % na celkovém počtu obyvatel, Bulharsku (13,4 %), Itálii (14 %) a ve Slovinsku a Lotyšsku (14,3 %). Index stárí převyšuje v mnoha evropských zemích hodnotu 100. Dupont (2004) tvrdí, že demografická struktura ve střední a východní Evropě a v západoevropských zemích je velmi podobná. Nicméně podíl lidí nad 65 let je nižší ve střední a východní Evropě než v západoevropských zemích. Od poloviny devadesátých let průměrná délka života v zemích střední a východní Evropy do jisté míry dohání západ Evropy. S tímto trendem se zvyšuje i finanční zátěž důchodového zabezpečení, protože obyvatel v produktivním věku ubývá a porodnost klesá, přičemž počet seniorů v roce 2012 převyšuje počet dětí nejvýrazněji v Itálii a v Německu, kde senioři tvoří 20,6 % obyvatelstva. Výrazné zastoupení seniorů je i v Řecku (19,7 %) a Portugalsku (19,4 %). Nejlépe z pohledu stárnutí obyvatelstva je na tom Turecko se 7,3 % seniorů v populaci, Albánie kolem 8 % a Makedonie (11,8 %), Irsko (11,9 %) a Island (12,6 %) (ČSÚ, 2014).

Zahraniční migrace může přispět ke zmírnění důsledků stárnutí populace v Evropě. Hrubá míra migračního salda¹ v roce 2012 je nejvyšší v Lucembursku (18,9), Norsku (9,4) a ve Švýcarsku (8,3). Počet vystěhovalých v současnosti převyšuje počet přistěhovalých nejvíce v Irsku (-7,6), Litvě (-7,1) a v Lotyšsku (-5,8).

Dalším společným rysem většiny evropských zemí je snižování úmrtnosti, které úzce souvisí s prodlužováním délky lidského života. Prodlužování naděje dožití je zapříčiněno převážně sociálním rozvojem, prosazováním sociálních práv, lepšími životními a pracovními podmínkami, ale hlavně zlepšením zdravotní péče, tedy pokrokem v medicíně (MPSV, 2008). Naděje dožití se liší s ohledem na pohlaví, ženy se zpravidla dožívají delšího věku, tento názor zastává i Dupont (2004), který říká, že ve všech zemích

---

¹ Je podíl přírůstku stěhováním a průměrného stavu obyvatelstva v daném regionu a roce. Údaje jsou uváděny na 1 000 obyvatel.

žijí ženy déle než muži. Naděje na dožití při narození byla v zemích střední a východní Evropy podle Duponta (2004) výrazně nižší než v západoevropských zemích. ČSÚ (2014) uvádí, že střední délka života při narození u mužů převyšující 79 let je ve Švýcarsku (80,6), ve Švédsku (79,9) a v Lichtenštejnsku (79,7). Nejdelšího věku se dožívají muži na Islandu, kde byla v roce 2012 dokonce překročena hranice 81 let, tedy 81,6 let. Nejdelší střední délku života mají ženy ve Španělsku, v roce 2012 to bylo 85,4 let a v Lichtenštejnsku 85,2 let. Střední délka života při narození u žen přesahující 84 let je ve Švýcarsku (84,9) a na Islandu (84,3). Nejkratšího věku se dožívají muži žijící v Litvě a Lotyšsku přes (přes 68 let) a také v Bulharsku a Rumunsku (přes 70 let). Ženy pod 78 let žijí v Makedonii (76,9), Srbsku (77,5) a v Bulharsku (77,9).

Porodnost v evropských zemích je na nízké úrovni. Nejvyšší hrubá míra porodnosti² je dlouhodobě v Turecku (17 ‰), Irsku (15,7 ‰) a v Kosovu (15,4 ‰), zatímco nejnižší hrubou míru porodnosti zaznamenává Německo společně s Bosnou a Hercegovinou (8,4 ‰), dále Portugalsko (8,5 ‰) a Itálie s Řeckem (9 ‰). I úhrnná plodnost v Evropě je nízká, nachází se pod krajní hodnotou prosté reprodukce, což je 2,1 dítěte na jednu ženu. Státy s nejnižší úhrnnou plodností jsou Portugalsko (1,28), Polsko (1,3), Španělsko (1,32) a Maďarsko, Řecko a Slovensko s průměrnou hodnotou 1,34 dítěte na jednu ženu (2012).

Důležitým prvkem ovlivňujícím demografický vývoj je i kojenecká úmrtnost. V rámci Evropy je nejvyšší kojenecká úmrtnost za rok 2011 v Kosovu (13,1 ‰), Turecku 11,4 ‰, Rumunsku 9,4 ‰ a v Bulharsku umře 8,5 dětí mladších jednoho roku na 1 000 živě narozených za daný rok. Nejnižší kojenecká úmrtnost je na Islandu 0,9 ‰ a ve skandinávských zemích, z nichž je nejnižší ve Švédsku 2,1 ‰, Finsko a Norsko má kojeneckou úmrtnost na úrovni 2,4 ‰. Mezi evropskou i světovou špičku v nejnižší kojenecké úmrtnosti se řadí také Česká republika s hodnotou 2,7 ‰ (ČSÚ, 2014).

K identifikaci vývoje věkové struktury obyvatelstva slouží index ekonomické závislosti seniorské složky. Jde o poměr mezi ekonomicky neaktivním obyvatelstvem a ekonomicky aktivním obyvatelstvem dle věkové struktury: $\frac{65+}{15-64} \cdot 100$. Z údajů ČSÚ (2014) vyplývá, že maximální index ekonomické závislosti v roce 2010 byl zjištěn v Německu (31,26 %) a v Itálii (30,78 %). Naopak nejnižší index ekonomické závislosti má Irsko (16,82 %) a Slovensko (16,93 %). Čím menší je výsledná hodnota indexu, tím

---

² Porovnává počet narozených během roku s průměrnou velikostí populace v daném roce. Hodnota je vyjádřena na 1 000 obyvatel.

připadá na 100 produktivních osob méně neproduktivních. V tomto případě jsou tedy optimální minimální hodnoty.

3.2 Dopady stárnutí populace na důchodové systémy

Většina zemí střední a východní Evropy, co se týče důchodových systémů, používá známý přístup, který se skládá ze tří pilířů. První pilíř je povinný PAYG systém, který je průběžně financován z příspěvků na důchodové spoření a definuje penze, které zaručují minimální úroveň důchodů. Podle Duponta (2004) některé z dalekosáhlých reforem PAYG systémů, jako je například zvýšení vazby mezi dávkami a věkem odchodu do důchodu, byly nepochybně nutné, aby se důchodové systémy mohly stát spravedlivějšími, transparentnějšími a udržitelnějšími. Výhoda příspěvkově definovaných systémů spočívá v jejich udržitelnosti, což znamená že nepříznivé demografické vyhlídky mohou být řešeny prostřednictvím pozdějších odchodů do důchodu, škrťů v dávkách nebo dobrovolných doplňkových příspěvků. A navíc tyto systémy mají odstranit přerozdělování mezi generacemi. Negativní stránkou tohoto systému je nejistota ohledně budoucnosti úrovně důchodů. Vzhledem k demografickému vývoji bude poměr náhrad pravděpodobně výrazně klesat v několika zemích. Druhý pilíř financují společnosti a pracovníci, kteří tvoří soukromé a doplňkové režimy pracovního charakteru. Tento pilíř může být povinný nebo dobrovolný. Třetí pilíř je soukromý a dobrovolný, tvoří ho úspory každého jednotlivce. V souhrnu první pilíř zahrnuje veřejný systém sociálního zabezpečení, zatímco druhý a třetí pilíř jsou pouze doplňkové sociální důchodové systémy soukromého charakteru. Penzijní fondy a penzijní plány jsou nejvíce vyvinuté nástroje na pokrytí důchodů a ve většině případů doplňují veřejný důchod (Dupont, 2004).

Průkopníkem třípilířového systému je podle Agudy a Garcíe (2010) Švédsko. Švédsko bylo první zemí na světě, kde prošel zákon o státních důchodech již v roce 1913. Zajišťoval všeobecné pokrytí pro všechny občany ve věku nad 67 roků. Navíc Švédsko v roce 1990 bylo jednou z prvních zemí, pokud jde o reformu veřejného důchodového systému, neboť docházelo k demografickým změnám, které ohrožovaly životaschopnost důchodového systému. Částečná privatizace penzijního systému vstoupila v platnost již v roce 1999. Z toho vyplývá, že Švédsko bylo také průkopníkem v provádění reformy důchodového systému. Frerichs, Lindley, Aleksandrowicz, Baldauf a Galloway (2012) navíc došli k závěru, že Švédsko podporuje celoživotní učení, a tím i rovný přístup ke všem věkovým skupinám pracovníků.

Vliv demografického stárnutí na důchodové systémy evropských zemí neustále sílí. Následně dochází k prohlubování problému udržitelnosti veřejných důchodových systémů. Mohou za to převážně změny ve struktuře trhu práce a již zmíněné stárnutí populace. Stárnutí obyvatelstva výrazně zhoršuje krizi důchodových systémů, a to změnou poměru mezi přispívateli na důchody a příjemci důchodů. Evropské důchodové systémy jsou odlišné, ale všechny se skládají jak z povinných tak z nepovinných režimů a ve všech těchto systémech existují pouze rozdíly ve velikosti příspěvků a v souvisejících výsledných dávkách (Peeters, 2012). Mnoho zemí se pokusilo změnit strukturu svého důchodového systému, a to snížením úrovně dávek, zvyšováním bariér způsobilosti nebo nahrazováním veřejných programů soukromými, které se snaží snížit veřejné důchodové výdaje a zmírnit tlak na veřejný důchodový systém. Na toto téma bylo vysloveno mnoho názorů a možností jeho řešení, některé z nich jsou uvedeny níže.

Například Dupont (2004) ve svém článku podává stručnou analýzu provedených reforem a popisuje důchodové struktury přijaté ve všech deseti zemích střední a východní Evropy před vstupem do EU v demografickém kontextu. Testuje Českou republiku, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Rumunsko a Bulharsko v období let 1960 až 2004 pomocí analýzy provedených reforem. Agudo a García (2010) si ve své studii kladou za cíl prostudovat a analyzovat důchodové systémy ve třech evropských zemích, ve Španělsku, Itálii a Švédsku. Dále se soustředí na důchodové reformy, které země provedly, nebo se chystají provést a hodnotí, zda jsou tyto návrhy schopné řešit existující demografické problémy. O identifikaci určité společné charakteristiky při pohledu na různé reformy důchodových systémů v evropských zemích pomocí komparace a analýzy se snaží Maier, Graaf a Frericks (2007). Orientují se na Portugalsko, Španělsko, Itálii, Francii, Rakousko, Německo, Belgii, Nizozemsko a Spojené království. Frerichs, Lindley, Aleksandrowicz, Baldauf a Galloway (2012) analyzují kvalitativní data na výběru z průřezu 83 případových studií osvědčených postupů v Dánsku, Francii, Německu, Itálii, Nizozemsku, Polsku, Švédsku a Spojeném království. Cílem jejich práce je podat přehled příkladů osvědčených postupů, které podporují nábor, zaměstnatelnost a udržení starších pracovníků na trhu práce a zkoumat cesty těchto osvědčených postupů. Dopady pracovní migrace na veřejné důchodové systémy se zabývá Kyung (2013). Jeho práce zahrnuje údaje o 12 vyspělých evropských zemích: Rakousku, Belgii, Dánsku, Finsku, Francii, Německu, Řecku, Nizozemsku, Portugalsku, Španělsku a Spojeném království v období 1981-2009. Migrační dopady na veřejné důchody popisují pomocí modelu korekce chyb ECM (error correction models), který hodnotí jak

dlouhodobé, tak i krátkodobé účinky. Peeters (2012) se zaměřuje na proveditelnost individuálních penzijních spořicíh účtů, jaký budou mít vliv na výši důchodů po odchodu do penze. Analýzu provádí na členských státech EU.

Dupont (2004) analyzuje vývoj důchodových reforem před vstupem některých zemí do EU. V komunistické éře byly důchody financovány na principu PAYG (pay-as-you-go). V průměru byly důchody nízké. Na každého přispívajícího pracovníka byl počet důchodců poměrně vysoký, v roce 1980 na 100 pracovníků připadalo 30 až 45 důchodců. Ve většině zemí na počátku transformace dochází k prudkému poklesu produkce a zaměstnanosti. Například mezi lety 1989 a 1993 zaměstnanost poklesla o téměř 30 % v Maďarsku, o více než 15 % v Polsku a o 10 % v České republice. Pokles zaměstnanosti způsobil napjatost v důchodových systémech. V Bulharsku počet důchodců překročil přispěvatele od roku 2000. Rostoucí tlak na důchodové systémy řešily jednotlivé vlády odlišně.

V polovině roku 1990, s ohledem na stále těžší břemeno financování důchodů z veřejných zdrojů, vlády obecně začaly omezovat štedrost systémů. V několika zemích začíná vznikat soukromé a doplňkové spoření k důchodovým systémům. V druhé polovině roku 1990 docházelo k deficitům důchodových systémů a demografické vyhlídky nebyly dlouhodobě udržitelné. Efektivní trh práce vyžaduje jasná a stabilizovaná pravidla, proto se většina zemí střední a východní Evropy rozhodla přejít na některý ze západoevropských penzijních systémů, jejich součástí je dobrovolné soukromé penzijní spoření. Většina zemí přistoupila nebo alespoň oznámila úmysl privatizovat své důchodové systémy. Maďarsko bylo první zemí z deseti stredoevropských a východoevropských zemí, která privatizovala důchody. Obecný důchodový rámec přijatý v jednotlivých zemích se tedy liší, ale většina se rozhodla vypracovat radikální reformu svých systémů a zavedla třístupňový systém prosazovaný mezinárodními institucemi:

- povinný průběžně financovaný pilíř (PAYG),
- povinně kapitálově krytá vrstva se soukromými příspěvkově definovanými penzijními fondy a
- dobrovolné penzijní fondy.

Přechod k novému penzijnímu systému s sebou nese dva hlavní strukturální problémy: transformační náklady a administrativní a marketingové poplatky. Země, které odmítly částečnou privatizaci penzijního systému, argumentují hlavně tím, že břemenem jsou náklady na transformaci důchodových systémů. Nicméně mezinárodní zkušenosti ukazují, že jednotlivé soukromé poplatky penzijních fondů jsou stále vysoké ve srovnání s jinými druhy důchodového zabezpečení. Časté politické změny ovlivnily tempo reforem

důchodových systémů jednotlivých zemí, a proto je obtížné přijmout ucelenou důchodovou politiku.

Země střední a východní Evropy budou konfrontovány se stárnutím populace stejně jako západní země. Demografické pozadí je ještě chmurnější než v západní Evropě, protože porodnost je zde nižší. Na druhé straně, země střední a východní Evropy projdou vysokou mírou růstu ve střednědobém horizontu, protože chtějí dohnat životní úroveň západních zemí. Zvyšování chudoby důchodců by také mohlo zabránit vytváření nových pracovních míst. Více pracovních míst znamená větší HDP na obyvatele, nižší nezaměstnanost a odložení odchodu do důchodu kvůli zlepšení důchodových dávek (Dupont, 2004).

Agudo a García (2010) se zaměřili na Španělsko, Itálii a Švédsko. Ve Švédsku byla již reforma provedena, zatímco ve Španělsku je zapotřebí další reformy. Avšak otázka reformy vyvolala velkou polemiku. I když existují různé alternativy, tak žádná z nich není zcela uspokojivá. Jednou z možností je přechod od čerpání metodou PAYG (pay-as-you-go) do jednoho financovaného systému (fondové důchodové plány). Tento krok by ale znamenal velké náklady a způsobuje nejistotu, pokud jde o plnění příspěvků. Další návrh je zaměřen na současný systém financování prostřednictvím sociálních příspěvků, který by měl být nahrazen nepřímými daněmi. To by ale zase vedlo ke ztrátě dobrých životních podmínek pro budoucí generace. Řešením by mohlo být i penzijní připojištění tvořící dlouhodobé soukromé spoření a pojištění. Penzijní připojištění poskytuje finanční prostředky, které lze použít jako doplnění státního důchodu v okamžiku odchodu do důchodu. Bez ohledu na rozdílné evropské důchodové systémy se používá známý přístup rozdělený do třech pilířů, o kterém se ve své studii zmiňuje i Dupont (2004) jenž potvrzuje, že většina zemí střední a východní Evropy zavedla tento přístup podporovaný mezinárodními institucemi.

Ve Španělsku je veřejný penzijní systém založen na povinném PAYG systému, kde příspěvky aktivních pracovníků pokrývají důchody důchodců za všech okolností. A veškeré přebytky se odvádí do rezervního fondu. Možnost prodloužit pracovní život nebo zkombinovat zaměstnání na částečný úvazek s částečným odchodem do důchodu zavedli ve Španělsku s cílem zajistit pružnější veřejný důchodový systém. Podpora dobrovolného prodloužení pracovního života spočívá v růstu důchodových dávek o dvě procenta každý rok po dosažení důchodového věku, tedy 65 let. Nicméně tyto reformy nejsou dostačující. Další plánované rozsáhlé reformy ve Španělsku kladou důraz na délku pracovního života rozšířením věku odchodu do důchodu o 2 roky z 65 až na 67 let

a snížením předčasného odchodu do důchodu s cílem snížit veřejné výdaje. Tyto reformy mohou být v současné době považovány za doplněk veřejných penzí. Cílem plánovaných reforem je zachovat stávající systém sociálního zabezpečení, vzhledem k tomu, že od roku 2025 budou náklady na vyplacení důchodů větší než příjmy z příspěvků pracovníků, i když díky rezervnímu fondu se deficit projeví až po roce 2029, což je výrazně později než v ČR.

Existují i jiné iniciativy, jako například doplnění průběžně financovaného systému, to by vedlo k většímu přizpůsobení výše příjmů ekonomickým a demografickým výkyvům, ale na druhou stranu generuje vysoké počáteční náklady. Shodný názor má i Dupont (2004), který říká, že náklady na přechod jsou vysoké, což představuje zátěž pro veřejné finance. Je ještě příliš brzy na to říci, zda tyto reformy budou dostačující k zajištění životaschopnosti systému, nebo zda je správným řešením větší privatizace systému.

V Itálii jsou veřejné důchody také založeny na systému průběžného financování PAYG, i když zde existují štedré veřejné důchody s malým rozvojem soukromých systémů. Řada reforem již byla realizována v průběhu roku 1990. Největší snížení výdajů na důchody přinesla reforma z roku 1995. Ta zavedla smíšený systém s důrazem na doplňkový systém sociálního pojištění. Smíšený systém kombinuje výhody obou systémů, tedy PAYG systém zajišťuje redistribuční funkci, zatímco soukromé systémy nabízejí vyšší výnos. Nicméně smíšený systém zde není ještě plně vyvinut, slouží jako doplňkové sociální pojištění. Proto vláda i nadále zlepšuje svůj současný systém a v budoucnu dojde k dalším reformám.

Švédský penzijní systém se v současné době skládá ze tří složek, a to z národního starobního důchodu, zaměstnanecké penze a dobrovolných fondů. Pracovníci vyčleňují 16 % ze svých příjmů na financování současných starobních důchodů, dále jsou pracovníci povinni vyčlenit 2,5 % ze svých příjmů do penzijního fondu dle vlastního výběru, který slouží jako druhý pilíř. Zaměstnanecké příspěvky tedy tvoří celkem 18,5 % z hrubé mzdy, a proto se systém vyznačuje částečnou privatizací. Příspěvky jsou použity jak na financování vlastního důchodu, tak i na výplatu současných důchodů. Garantované důchody představují ve Švédsku minimální důchody pro ty, kteří nemají příjem a jsou financovány z daní. V důsledku toho je penzijní připojištění nejrozšířenějším úsporným nástrojem ve Švédsku. Funguje zde smíšený systém, který se navíc osvědčil.

Agudo a García (2010) prokázali, že demografické změny vedou k reformě veřejných důchodových systémů snížením výdajů, podporou soukromých produktů a nejvíce pozornosti se soustředí na penzijní plány nebo smíšené systémy, jako je tomu ve Švédsku a částečně i v Itálii. Ve Španělsku k rozsáhlým reformám ještě nedošlo.

Frerichs, Lindley, Aleksandrowicz, Baldauf a Galloway (2012) zase vidí problém v nedostatečné zastoupení starších pracovníků na trhu práce a snaží se najít řešení, které by mohlo přispět ke snížení deficitů důchodových systémů způsobených stárnutím populace. Zda by starší pracovníci měli být schopni zůstat v práci déle nebo ne, záleží na charakteru pracoviště (pokrývač vs. vědec). V této souvislosti má zásadní význam uspořádání adekvátního pracoviště, které splňuje potřeby starších pracovníků. Analýza případových studií týkajících se právě vedení podniků s ohledem na věk v osmi evropských zemích ukazuje, že neexistuje žádný obecný trend směrem k integrovanému řízení věkové struktury pracovníků. V Dánsku, Švédsku, Německu, Nizozemsku a Francii byly postupy v řízení zohledňující věkovou strukturu iniciovány ze strany odborů, nebo jiných forem zastupování zaměstnanců. Itálie, Velká Británie a Polsko nemají silné zastoupení odborů. Iniciativu v řízení s ohledem na věk v italských, polských a britských firmách proto přebírají řídicí orgány podniků s výjimkou sociálních družstev, které (zejména v Itálii) mají za cíl integraci vyloučených a znevýhodněných osob na trhu práce. Dalšími osvědčenými postupy jsou:

- kariérní rozvoj a mobilita řízení,
- ochrana zdraví,
- flexibilní pracovní postupy,
- odborné přípravy,
- celoživotní učení a předávání znalostí.

Osvědčeným postupem v oblasti odborné přípravy, celoživotního učení a předávání znalostí je zejména rovný přístup k dalšímu školení pro pracovníky všech věkových kategorií a zvýšení motivace k učení starších pracovníků, zejména těch s nízkou kvalifikací. To funguje především v německých a holandských firmách. Švédsko je zase dobrým příkladem celoživotního učení. Kariérní rozvoj a mobilita řízení vytváří příležitosti pro pracovní úkoly, které odpovídají kvalifikaci a zkušenostem starších pracovníků. Osvědčené flexibilní pracovní postupy se zaměřují na optimální pracovní úvazky pro stárnoucí pracovníky. Ochrana zdraví jsou opatření zaměřená na zachování pracovní schopnosti. Jde zde i o vytváření příležitostí pro zdravotně nezpůsobilé pracovníky prostřednictvím méně náročných úloh. Frerichs, Lindley, Aleksandrowicz, Baldauf a Galloway (2012) došli k závěru, že opatření týkající se vzdělávání, celoživotního učení a předávání znalostí dominují, ale významné jsou i opatření na podporu zdraví, kariérní rozvoj i flexibilní pracovní postupy.

Z makroekonomického hlediska a ve světle demografického tlaku Peeters (2012) nabízí individuální penzijní účty namísto kolektivních penzijních plánů, což by výrazně zlepšilo pružnost trhu práce a fungování měnové unie. Tento přístup má makroekonomické výhody a bude také poskytovat solidní důchodový program, který může zvýšit mobilitu pracovních sil. V souvislosti s demografickým vývojem v EU se očekává větší tlak na zvýšení mobility pracovních sil v příštích desetiletích. Peeters (2012) vychází z demografických odhadů, podle kterých populace ve všech zemích EU stárne. To znamená pravděpodobnost poklesu ve výrobě zboží a poskytování služeb. Pouze pružný trh práce bude schopen zajistit dostatek kvalifikovaných pracovníků pro vyplnění volných pracovních míst. Lepší vyhlídky na budoucí výplaty důchodů by se měly používat jako politický nástroj k přilákání lidí v produktivním věku na pracovní místa, která jsou k dispozici na různých místech v EU. Individuální důchodové pojištění, které by vedlo k mobilitě pracovních sil, by přispělo k účinnému fungování trhu práce v EU prostřednictvím migrace pracovníků.

Kyung (2013) rozvíjí myšlenku pozitivních dopadů migrace na důchodové systémy evropských zemí. Zastává názor, že kromě reformy důchodových systémů je jednou z alternativ i podpora mezinárodní migrace. Protože jsou přistěhovalci do Evropy mladší než domácí obyvatelstvo, mezinárodní migrace může být brzdou stárnutí populace. Jedním z důvodů, proč do Evropy přicházejí mladší imigranti, je skutečnost, že starší imigranty odrazuje od přechodu do jiné země kratší období, ve kterém obdrží vyšší příjem. Imigranti představují novou pracovní sílu a jsou většinou čistými plátcí do veřejných důchodových systémů, protože platí daně a příspěvky na sociální zabezpečení. Což znamená, že migrace snižuje tlak na veřejné důchody, tím že poskytuje více zdrojů financování. Tato analýza dále ukazuje, že účinky mezinárodní migrace na penzijní systémy se liší v závislosti na typu penzijního systému. Kyung (2013) zdůrazňuje další tři důležité typy důchodových reforem: snížení důchodových dávek (Německo 1992, Itálie 1990 a na začátku jednadvacátého století), expanze soukromých penzí a snížení vládních výdajů na důchody.

Peeters (2012) dále zmiňuje, že až doposud ekonomiky EU stavěly na kolektivních penzijních fondech. Tyto programy byly zahájeny v době, kdy byla prvořadá solidarita a mezigenerační sdílení rizik. Nicméně časy se změnily. Ztráta národní pravomoci v oblasti měnové politiky a absence společné fiskální politiky znamená, že efektivní fungování trhu práce má prvořadý význam. Přestože mobilita pracovních sil v EU se výrazně zvýšila, i nadále je stále nízká. Usnadnění mobility pracovních sil by pomohlo EU fungovat efektivněji a to by přispělo ke zmírnění důsledků demografických změn, s tímto názorem

se ztotožňuje také Kyung (2013). Jednou z překážek větší mobility pracovních sil je drahá přenositelnost důchodových systémů pro zaměstnance přes hranice EU. Při vzniku individuálního důchodového pojištění by pracující občané měli prospěch z toho, že by se jejich penzijní fondy hromadily na jednotlivých soukromých důchodových spořicích účtech. Individuální důchodové pojištění by pak bylo přenosné napříč hranicemi EU. Přesto se tento typ důchodového systému v současné době vyskytuje jen zřídka. Zastánci soukromých penzijních fondů argumentují tím, že zde existuje rovnováha mezi vládními intervencemi a svobodnou volbou. Svoboda volby je omezena, protože příspěvky na důchodové pojištění jsou i nadále povinné a pracovník nemůže svobodně hospodařit s prostředky, které hromadí prostřednictvím povinných úspor. Nicméně úspory by byly transparentní a přenosné mezi jednotlivými státy EU. Kromě zvýšení mobility na trhu práce, přechod na individuální důchodové systémy by přineslo další makroekonomické výhody. Nezaměstnaní lidé si uvědomí potřebu zapojit se do trhu práce a ušetřit co nejvíce peněz ve fondech, aby měli dostatek prostředků pro uspokojení svých potřeb po odchodu do důchodu. Také se zvýší finanční udržitelnost důchodových systémů, což tvrdí i Kyung (2013), a posílí se efekt přerozdělování. Individuální penzijní systémy mají hlavně výhody pro zaměstnance. Za prvé by občané měli jasnou představu o akumulaci vlastních důchodových úspor v průběhu jejich pracovního života, a tudíž by měli jasnou představu o tom co dostanou po odchodu do důchodu. Za druhé by platili minimální dodatečné náklady a za třetí by důchody neměly podléhat rozmarům vlád, nebo jiných správců fondů. Zjištění Peeterse (2012) ukazují, že neexistují žádné důvody, proč by EU a jednotlivé členské státy neměly povolit individuální penzijní spořicí účty.

Různá, nedávno zavedená opatření důchodových reforem lze podle Maiera, Graafa a Frerickse (2007) chápat zvláště odvoláním na demografické, sociální, politické a ekonomické přeměny. Maier, Graaf a Frericks (2007) zdůrazňují následující společné charakteristiky důchodových reforem v evropských zemích:

- Zavedení a rozšíření soukromých důchodových systémů, obvykle s nějakou formou daňové podpory za určitých podmínek (např. v Německu, Francii, Spojeném království, Dánsku a Nizozemsku). Tyto nové a obnovené soukromé důchodové systémy více či méně souvisejí s jinými částmi stávajícího důchodového systému, jako je tomu v Nizozemsku, Švédsku, Dánsku a Německu.
- Téměř ve všech zemích došlo ke snížení možnosti pro předčasný odchod do důchodu. To je realizováno prostřednictvím finančních překážek, např.

zvýšením počtu odpracovaných let potřebných pro pobírání důchodu (ve Francii z 37,5 roků na 42,5 let), změnou nároků na důchod (Švédsko, Německo, Portugalsko, Španělsko, Spojené království, Rakousko, Itálie), nebo ukončení daňové výhody pro předčasný odchod do důchodu (jako je tomu v Nizozemsku, Dánsku a Švédsku).

- Prodloužení věku povinného odchodu do důchodu. Politické dokumenty OECD a Evropské komise argumentují tím, že rozšířená účast v zaměstnání, která zároveň zvýší i počet přispěvatelů do systému, je žádoucí a nutná pro ochranu finanční životaschopnosti národního důchodového systému.
- Nová pravidla pro výpočet úrovně nároků na důchod byla zavedena ve všech zemích. Tyto změny mají následující důsledky: individualizují nároky a snižují do jisté míry, a někdy i dost výrazně, peněžní hodnotu nároků.
- Zavedení nových mechanismů v penzijních systémech s cílem vytvořit postupy pro přehodnocení parametrů použitých při výpočtu nároků na důchod (Francie, Německo).
- Omezení finanční odpovědnosti státu, například novými formami zdanění: ekologické daně v Německu, nová forma sociálního příspěvku ve Francii, rezervní fondy ve Španělsku nebo virtuální finanční prostředky na snížení státního dluhu v Nizozemsku, také ve Španělsku jsou některé příspěvky na sociální zabezpečení převedeny do všeobecného zdanění. Změny v daňovém systému buď příspěvků, nebo dávek mohou odradit například předčasný odchod do důchodu.
- Ve všech evropských zemích je možné najít reformy, které se pokoušejí eliminovat nerovnosti mezi muži a ženami. Toho může být dosaženo například oslabením některých aspektů tradičního modelu muže jako živitele. Toto reformní hnutí ještě není u konce, ale byly provedeny některé definitivní kroky k odstranění řady zjevných diskriminačních aspektů. To zahrnuje například vyrovnání povinného důchodového věku pro muže a ženy, nebo omezení nároků na důchod vdovy, jako například v Dánsku, Švédsku, Nizozemsku, Německu. Zde může dojít i k negativním dopadům na nároky žen.

- V několika zemích lze získat důchodové kredity za vysokoškolské vzdělávání. Důchodové kredity můžete získat ve Francii, zatímco v Německu jde o redukci těchto kreditů.
- V některých zemích došlo k částečnému zrušení zvláštních předpisů pro jednotlivé skupiny. Ve Francii se to týkalo například úředníků nebo horníků. V Německu zase zanikají rozdíly mezi manuálními pracovníky a ostatními zaměstnanci.

Pro tyto odlišné vlastnosti reforem nenajdeme společného jmenovatele. Některé z nich vytváří nové varianty, transformují relativně jednotné systémy do smíšených systémů, jako je tomu v Německu a Francii, prostřednictvím zavedení penzijního připojištění, další regulují a obvykle snižují úroveň penzijních dávek atd. Různá opatření mohou být na jedné straně prospěšná k zajištění životaschopnosti důchodových systémů a na druhé straně slouží k zodpovědnému rozdělení nákladů na demografické změny. Ve studii Maiera, Graafa a Frerickse (2007) je stanovena hypotéza, která říká, že souhrn reformních opatření týkajících se důchodové politiky a životního cyklu lze chápat výhradně uceleným způsobem.

3.3 Shrnutí

Autoři popisující souvislost mezi demografickým vývojem a důchodovými systémy v Evropě se shodují v mnoha bodech. Zastávají názor, že důchodové systémy evropských zemí, které se vyvíjely v minulém století, již nejsou považovány za vhodné pro měnící se demografickou strukturu obyvatelstva a finanční udržitelnost těchto systémů je v ohrožení. Nepříznivé demografické vyhlídky přispívají k prohlubujícím se deficitům důchodových systémů. Nutností tedy je reformovat veřejné důchodové systémy.

V typech důchodových reforem se již jednotliví autoři liší. I když i zde bychom našli několik společných prvků. Téměř všichni se shodují na tom, že nezbytným krokem každé důchodové reformy je úprava v poskytování penzijních dávek, zavedení soukromých produktů a prodloužení odchodu do důchodu.

Dupont (2004) vidí řešení ve vytvoření nových pracovních míst. To by mohlo zabránit zvyšování chudoby důchodců a přispět k většímu HDP na obyvatele, nižší nezaměstnanosti a odložení odchodu do důchodu díky vyšším důchodovým dávkám.

Na nutnost soukromých penzijních plánů, jako dodatečného zdroje k doplnění veřejných důchodů, upozorňují Agudo a García (2010). Agudo a García (2010) dále

dodávají, že účinnost prováděných reforem závisí například na vlastnostech trhu práce, také na strukturálních aspektech a způsobu, jakým jsou reformy realizovány.

Nicméně podle Maiera Graafa a Frerickse (2007) neexistují ucelená vysvětlení všech reformních opatření. Pouze hlediska celého životního cyklu usnadňují pochopení různorodých reformních opatření zahájených v různých evropských zemích. Nový standard životního cyklu je založen na pojetí lidského potenciálu a do určité míry integruje dříve samostatné domény politiky trhu práce, vzdělávací politiky, politiky péče i důchodové politiky. To vše s sebou nese výzvy pro sociální politiku. Pouze smíšený sociální a ekonomický systém může vypracovat relativně stabilní důchodový systém.

Životaschopnost stávajících důchodových systémů je ohrožena, a to z mnoha důvodů včetně demografických změn, a proto dochází k rozmanitým reformním opatřením (Maier, Graaf, Frericks, 2007). Proto jsou Maier, Graaf a Frericks (2007) přesvědčeni o neexistenci jednotného vysvětlení pro všechny provedené reformní opatření, v tom se shodují i s Agudou a Garcíou (2010).

Neexistuje ani žádný obecný trend směrem k integrovanému řízení věkové struktury pracovníků, tvrdí Frerichs, Lindley, Aleksandrowicz, Baldauf a Galloway (2012), kteří došli k závěru, že řešením problému stárnutí populace a jeho vlivu na důchodové systémy je zvýšení počtu starších pracovníků na trhu práce. Toho lze docílit několika způsoby: kariérním rozvojem a mobilitou řízení, ochranou zdraví, flexibilními pracovními postupy, odbornou přípravou, celoživotním učením a předáváním znalostí.

Podle Kyunga (2013) a Peeterse (2012) může negativní důsledek demografických změn a tím i tlak na veřejné důchody zmírnit mezinárodní migrace. Peeters (2012) k tomu navíc dodává, že neexistují žádné důvody, proč by EU a jednotlivé členské státy neměly povolit individuální penzijní spořicí účty, které přispívají k mobilitě na trhu práce, zvyšují finanční udržitelnost důchodových systémů a posilují efekt přerozdělování.

Stárnutí populace ve vyspělých evropských zemích je důvodem zvýšených tlaků na veřejné důchody, a proto se tyto země snaží reformovat své systémy sociálního zabezpečení všemi možnými způsoby.

4 Vliv demografického vývoje na současný důchodový systém v ČR

V České republice je stát ještě stále garantem sociálních jistot. To je způsobeno historicko-politickým vývojem naší společnosti. Veřejné rozpočty přispívají z 99 % na financování současných důchodů. Penzijní systém České republiky by se tedy měl vypořádat s reálným stárnutím populace, které přímo ovlivňuje důchodový systém. Demografické stárnutí vede k nárůstu ekonomické závislosti stárnoucího obyvatelstva na ekonomicky aktivní populaci. V důsledku toho dochází ke zvýšení finanční náročnosti zabezpečení důchodců. Další růst populace v seniorském věku a s tím spojený i růst finanční zátěže by mohl mít vliv na snížení životní úrovně ekonomicky aktivního obyvatelstva, a proto je nutná reforma důchodového systému v ČR (Dobešová, 2006).

4.1 Důchodová reforma v ČR

Kapitolu tvoří přehled základních parametrů důchodové reformy v České republice.

V současné době příjmy od státu z prvního pilíře tvoří 95 % příjmů důchodců, ale v budoucnosti tomu tak nebude, uvádí Rytířová (2013). Bude docházet k postupnému poklesu státních důchodů, a proto je nezbytné se na stáří zajistit i z jiných zdrojů a nespolehat se pouze na stát. Jak správně argumentuje Loužek (2013), existují tři základní způsoby, jak se člověk může zajistit na stáří. Jedním z nich je vytváření soukromých úspor (peněžní depozita, akcie, dluhopisy nebo soukromé penze). Dalším zdrojem příjmů ve stáří je zplození a výchova odpovědných dětí, rodiče poté očekávají, že jim bude oplacena péče peněžními a materiálními dary, až děti vyrostou. Důležitým, ne však jediným, zdrojem financí v důchodu je také účast na programu sociálního pojištění.

V první polovině 90. let byl důchodový systém ČR postaven na dvou pilířích: povinném státním průběžně financovaném systému, který je založen na principu solidarity mezi generacemi, a dobrovolném, kapitálově financovaném penzijním připojištění se státním příspěvkem a možností daňových odpočtů, který byl považován za individuální spoření. Mezi roky 2002 až 2006 byla většina demokratických politických stran nakloněna myšlence reformovat důchodový systém v ČR, ale jednotlivé návrhy se lišily. Nakonec se vláda rozhodla po mnohaletých debatách zavést další pilíř – soukromé důchodové spoření do fondů (podle Světové banky druhý pilíř), který začal fungovat až v roce 2013 (Loužek, 2013).

4.1.1 Změny po roce 2010

Teprve po roce 2010 dochází k razantním změnám v důchodovém systému ČR. Ministři financí a práce a sociálních věcí založili v lednu 2010 poradní a expertní sbor pro důchodovou reformu (PES).

PES si stanovil následující cíle (MPSV, 2010):

- aktualizovat projekci státního důchodového systému (který původně zpracovala první Bezděková komise v letech 2004–2005),
- formulovat doporučení pro úpravy českého důchodového systému.

Pracovní a expertní skupina dospěla k závěru, že český důchodový systém je nutné reformovat, protože státní důchodový pilíř (PAYG) je dlouhodobě neudržitelný a povede ke schodkům kolem 4 % HDP ročně. Reforma by měla zajistit vyšší diverzifikaci, rozpočtovou udržitelnost, spravedlivější rozložení mezigeneračního břemene v čase a zvýšení ekvivalence tedy zásluhovosti.

V PES se většina členů nakonec shodla na vytvoření druhého fondového pilíře. Šlo o rozdělení pilíře PAYG na dva samostatné pilíře. Do druhého, nově vzniklého pilíře by šly 3 % z 23 % sazby pojistného a do prvního státního pilíře by tak putovalo pouze 20 % z hrubé mzdy. S tím, že účast v obou pilířích by byla povinná pro všechny občany, kteří by v době startu reformy byli mladší 40 let. Navíc by došlo k postupnému a úměrnému krácení důchodů z prvního pilíře. Lidé starší 40 let by zůstali pouze v prvním PAYG pilíři.

Jeden člen komise PES (V. Samek) zastával jinou variantu. Sazba pojistného by v průběžném systému klesla z 28 % na 23 %. Druhý pilíř by byl založen na přímé podpoře státu ve výši 3 % pojistného, ale za předpokladu, že pojištěnec bude přispívat minimálně stejnou částkou a maximálně do výše trojnásobku průměrné mzdy. Hlavní rozdíl mezi menšinovou a většinovou variantou je dobrovolný vstup do druhého pilíře (MPSV, 2010).

Loužek (2013) říká, že k zásadním událostem, které ovlivnily po roce 2010 vývoj důchodové reformy v ČR, patří i nález Ústavního soudu k právu na přiměřené hmotné zabezpečení z 23. března 2010. Nález vyšel ve sbírce zákonů č. 135/2010 Sb. Ustanovení § 15, o redukčních hranicích zákona o důchodovém pojištění, údajně poškozuje pojištěnce s vyššími příjmy. Ústavní soud došel k závěru, že jistá míra přiměřenosti mezi výší odvedeného pojistného a výší přiznaného důchodu musí být zohledněna, aby došlo k ústavně konformnímu naplnění článku 30, ods. 1, Listiny základních práv a svobod. Proto došlo ke zrušení § 15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Důchodové systémy by měl poskytovat určitý náhradový poměr, ale pouze osobám s příjmy pohybujícími se kolem průměrné mzdy, nikoli všem. A protože existuje redukční hranice, výsledný důchod klesá s rostoucím výdělkem.

4.1.2 Malá důchodová reforma

Nález Ústavního soudu musel být respektován vládou, která se proto rozhodla předložit malou důchodovou reformu. Jde o novelu zákona o důchodovém pojištění č. 220/2011 Sb., která do jisté míry zmírňuje náhradový nepoměr a činí tak prostřednictvím zvyšování redukčních hranic. Redukční hranice jsou každoročně stanoveny vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí.

Malá důchodová reforma neovlivní výši důchodů u lidí s hrubými příjmy pod 10 900 Kč měsíčně. Lidé s vyššími příjmy, a tudíž i s vyššími odvody, obdrží vyšší důchod než doposud. Zavedení novely snížilo důchody občanům s příjmy mezi 12 až 35 tisíci hrubého měsíčně (to se týká 70 % občanů ČR).

Tab. 4.1 Důchody před a po malé reformě

Hrubá mzda	Důchod do 30. 9. 2011 (Kč)	Důchod po skončení reformy v roce 2015 (Kč)
12 370	9 475	9 389
16 081	10 179	10 002
21 029	11 124	10 830
25 977	12 079	11 638
30 925	12 679	12 463
35 873	12 986	13 273
42 058	13 374	14 300
51 954	13 976	15 950
61 850	14 658	17 565
71 746	15 282	19 228
76 694	15 569	20 017
81 642	15 920	20 819
86 590	16 192	21 648
91 538	16 477	22 427
96 486	16 789	23 253

Zdroj: Loužek (2013)

Novela stanovuje redukční hranici jako určitý, v čase se měnící procentní podíl průměrné mzdy určený pro daný kalendářní rok a nikoli v konkrétně vyjádřených částkách, jako tomu bylo před zavedením novely.

Tab. 4.2 Redukční hranice pro výpočet důchodu v ČR v roce 2013

1. redukční hranice	44 % průměrné mzdy	11 389 Kč
2. redukční hranice	116 % průměrné mzdy	30 026 Kč
3. redukční hranice	400 % průměrné mzdy	103 536 Kč

Zdroj: Rytířová (2013)

Tab. 4.3 Redukce osobního vyměřovacího základu v ČR

	30. 9. až 31. 12. 2011	1. 1. až 31. 12. 2012	1. 1. až 31. 12. 2013	1. 1. až 31. 12. 2014
do 1. redukční hranice	100%	100%	100%	100%
od 1. do 2. redukční hranice	29%	28%	27%	26%
od 2. do 3. redukční hranice	13%	16%	19%	22%
nad 3. redukční hranici	10%	8%	6%	3%

Zdroj: Rytířová (2013)

Od roku 2015 budou díky novele pouze dvě redukční hranice, prostřední z předešlých tří bude zrušena. V první redukční hranici bude zohledňováno 100 % příjmů, od první do druhé redukční hranice 26 % příjmů a nad horní redukční hranici se příjmy nebudou započítávat vůbec.

Tab. 4.4 Redukce osobního vyměřovacího základu od 1. 1. do 31. 1. 2015

	redukce	průměrná mzda
od 1. redukční hranice	100 %	od 44 %
od 1. do 2. redukční hranice	26 %	od 44 % do 400 %
nad 2. redukční hranici	X	nad 400 %

Zdroj: Rytířová (2013), vlastní zpracování

Dále, jak uvádí Loužek (2013), malá novela o důchodovém pojištění posouvá věk odchodu do důchodu, sjednocuje důchodový věk mužů a žen a odbourává zvýhodnění za počet vychovaných dětí.

4.1.3 Velká důchodová reforma

Česká republika provedla v rámci malé důchodové reformy prozatím pouze parametrické změny (prodlužování důchodového věku nebo potřebné doby pojištění). V programovém

prohlášení z ledna 2007 se však vláda přihlásila k provedení velké důchodové reformy, která mění celý důchodový systém. Důvodů pro zavedení velké reformy je hned několik. Mezi hlavní důvody patří nediverzifikovanost důchodového systému (95 % příjmů českých důchodců jde ze základního důchodového pojištění – od státu). Dalším je například velmi solidární důchodový systém v ČR. V důsledku toho je narušena finanční rovnováha průběžně financovaného základního důchodového pojištění. Proto vláda navrhla velkou důchodovou reformu, která zavádí druhý pilíř (tzv. důchodové spoření) a reformuje třetí penzijní pilíř – doplňkové penzijní spoření, spuštěna byla 1. ledna 2013 (Loužek, 2013).

Velkou důchodovou reformou vzniká třípilířový penzijní systém:

I. Pilíř: Státní důchodové zabezpečení

Zaměstnanci povinně odvádí na důchodové pojištění 28 % (6,5 % odvádí sám zaměstnanec a 21,5 % zaměstnavatel) hrubé mzdy v podobě sociálního pojištění nebo 25 % (3,5 % odvádí sám zaměstnanec a 21,5 % zaměstnavatel) při vstupu do druhého pilíře. Účast na důchodovém spoření (druhém pilíři) snižuje odváděné pojistné u zaměstnance o 3 procentní body, část pojistného připadající na zaměstnavatele zůstává stejná.

Tab. 4.5 Sazby pojistného na důchodové pojištění od 1. 1. 2013

	Důchodové pojištění		
	celkem (%)	pojistné placené zaměstnancem (%)	pojistné placené zaměstnavatelem (%)
při účasti na důchodovém spoření	25	3,5	21,5
při neúčasti na důchodovém spoření	28	6,5	21,5

Zdroj: Rytířová (2013), vlastní zpracování

Přímé dědictví naspořených finančních prostředků zde není možné. Účastníci na důchodovém pojištění jsou rozděleni do tří skupin: zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a osoby dobrovolně účastné. Výši pojistného na důchodové pojištění si osoby samostatně výdělečně činné určují samy, jsou pouze omezeny zákonným minimem a maximem a částkou ve výši 50 % jejich daňového základu. Za daňový základ se považuje dílčí základ daně z příjmů stanovený podle § 7, § 5 a § 23 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů bez snížení o daňovou ztrátu z předchozích let. Osoby dobrovolně účastné důchodového pojištění platí měsíčně pojistné, které je také omezeno zákonným minimem a maximem. Následující tabulka 4.6 shrnuje sazby pojistného dalších dvou skupin účastníků důchodového pojištění, které jsou také ovlivněny účastí těchto osob na důchodovém spoření stejně jako v případě zaměstnanců.

Tab. 4.6 Sazby pojistného na důchodové pojištění od 1. 1. 2013 u OSVČ a osob dobrovolně účastných na důchodovém pojištění

	celkem (%)	důchodové pojištění (%)	příspěvek na státní politiku zaměstnanosti (%)
OSVČ - při účasti na důchodovém spoření	26,2	25,0	1,2
OSVČ - při neúčasti na důchodovém spoření	29,2	28,0	1,2
Osoba dobrovolně účastná důchodového pojištění - při účasti na důchodovém spoření	30,0	30,0*	x
Osoba dobrovolně účastná důchodového pojištění - při neúčasti na důchodovém spoření	28,0	28,0	x

Zdroj: Rytířová (2013)

* Část ve výši 5 % převede správa sociálního zabezpečení do druhého pilíře.

II. Pilíř: Důchodové spoření

Vláda zavedla tzv. opt-out (dobrovolné vyvázání). Od roku 2013 má každý občan možnost vyvést část povinných odvodů ze státního průběžného pilíře (první pilíř) do fondového pilíře (druhý pilíř). Osoby mladší 35 let se mohou dobrovolně rozhodnout, zda z povinných odvodů na sociální pojištění odvedou malou část na svůj soukromý penzijní účet. Pro pojištěnce, kteří jsou v době spuštění reformy starší 35 let, je zákonem stanoven termín vstupu do druhého pilíře na 30. června 2013. Pouze účast na druhém pilíři nestačí, pojištěnec musí navíc vložit 2 % z hrubé mzdy (OSVČ z vyměřovacího základu (Rytířová, 2013)), až pak dojde k vyvedení 3 % z prvního pilíře do pilíře druhého na soukromé účty (Loužek, 2013). Jak uvádí MFČR (2013a), občan vstupující do dobrovolného penzijního spoření si bude peníze na důchod spořit na svém vlastním individuálním účtu. Nevýhodné státní důchodové pojištění, které podléhá redukci, bude tak pro účastníka důchodového spoření nižší o 3 p.b., což je výhodné hlavně pro mladší občany s nadprůměrnými příjmy. Z důvodu snížení odvodů do prvního pilíře dojde k úměrnému zkrácení státního důchodu z prvního pilíře. Pojištěnec si na svém individuálním účtu bude spořit celkem 5 %, které se mu budou ukládat a zhodnocovat. Tyto prostředky se stávají osobním vlastnictvím pojištěnce.

Z druhého pilíři však nelze vystoupit, jde o celoživotní důchodové spoření u vybrané penzijní společnosti. Prostředky ve druhém pilíři budou spravovat současné penzijní fondy (zde dojde k oddělení majetku účastníků a správce) a nově založené penzijní společnosti, které splní určité podmínky. Penzijní společnosti nabízí 4 fondy: dynamický, vyvážený, konzervativní a fond státních dluhopisů (Loužek, 2013). MFČR

(2013a) dodává, že každý účastník má právo zvolit si vlastní investiční strategii spoření, kterou může jednou ročně bezplatně změnit.

K výplatě penze může dojít nejdříve při vzniku nároku na státní důchod. Příjmy z důchodového spoření vyplácí životní pojišťovna (MFČR, 2013a). Loužek (2013) uvádí, že pojištěnci si mohou po vzniku nároku na důchod v důchodovém spoření zvolit z několika druhů výplat:

- doživotní penze, její výplata končí s úmrtím příjemce,
- doživotní penze s pozůstalostní penzí na tři roky,
- renta na dobu určitou (20 let).

Důležitou roli hraje dědictví, které, jak už bylo zmíněno dříve, v prvním pilíři není možné. Podle MPSV (2013) příjemce důchodu může zemřít buď ve spořicí fázi, nebo ve fázi výplatní. Dědictví ve fázi výplatní je spojeno s druhem výplaty, který si lze zvolit ve formě doživotní penze s pozůstalostní penzí na tři roky nebo ve formě výplaty renty po dobu minimálně dvaceti let (viz výše).

V rámci druhého pilíře existují tři situace, které nastanou při úmrtí účastníka druhého pilíře v průběhu spořicí fáze:

1. dědicem se stane nezletilá osoba, pak bude pobírat sirotčí důchod po dobu pěti let,
2. dědicem se stane zletilá osoba, která si spoří ve druhém pilíři, ta získá dědictví jednorázovým převodem na své spoření, což ji zvýší budoucí důchod,
3. dědicem se stane zletilá osoba, která si nespoří ve druhém pilíři, ta poté obdrží dědictví v hotovosti.

III. Pilíř: Doplnkové penzijní spoření

Třetí pilíř, původně druhý pilíř penzijní připojištění, prošel v rámci důchodové reformy zásadními změnami. Současné podmínky doplňkového penzijního spoření jsou následující: garance nezáporného zhodnocení, státní příspěvek, daňové zvýhodnění, možnost výplaty výsluhové penze a možnost jednorázového vyplacení prostředků.

I když lze z pilíře kdykoli předčasně vystoupit, pro získání státního příspěvku a daňové úlevy musí účastník v systému setrvat určitou dobu. Došlo také k úpravám ve výši státního příspěvku. Konkrétní částka státního příspěvku je odvozena od vlastního příspěvku účastníka. Výši příspěvků si každý účastník určuje sám, příspěvky nejsou nijak ovlivněny aktuálními příjmy (jako je tomu v prvním a druhém pilíři). Nárok na státní příspěvek vzniká od minimální měsíční úložky ve výši 300 Kč, kdy lze od státu získat

90 Kč měsíčně a maximální výše státního příspěvku činí 230 Kč při úložce 1 000 Kč měsíčně.

Tab. 4.7 Státní příspěvek

Příspěvek účastníka	Státní příspěvek do 31. 12. 2012	Státní příspěvek od 1. 1. 2013
100 Kč	50 Kč	0 Kč
200 Kč	90 Kč	0 Kč
300 Kč	120 Kč	90 Kč
400 Kč	140 Kč	110 Kč
500 Kč	150 Kč	130 Kč
600 Kč	150 Kč	150 Kč
700 Kč	150 Kč	170 Kč
800 Kč	150 Kč	190 Kč
900 Kč	150 Kč	210 Kč
1 000 Kč a více	150 Kč	230 Kč

Zdroj: Rytířová (2013)

Příspěvky je také možné využít ke snížení daňové zátěže účastníka, odečtením části zaplacených příspěvků ze základu daně z příjmů (MFČR, 2013a).

Při uzavírání nových smluv jde o změny velmi zásadní. Nové smlouvy o penzijním připojištění se státním příspěvkem bylo možné uzavírat pouze do konce listopadu 2012 a od ledna 2013 účastnické fondy předkládají zájemcům pouze nové smlouvy o penzijním spoření (Rytířová, 2013). MFČR (2013a) dále uvádí, že současné smlouvy budou automaticky převedeny do transformovaného fondu s garancí nezáporného zhodnocení (minimálně nulové zhodnocení vložených finančních prostředků) a noví klienti mohou vybírat pouze z účastnických fondů. Rytířová (2013) doplňuje, že nezáporné zhodnocení sebou nese i určitá negativa. Penzijní fondy investují finanční prostředky účastníků tak, aby nedošlo k zápornému výnosu, proto jsou upřednostňovány méně rizikové investiční nástroje spojené s velmi nízkým výnosem. Nově došlo i k oddělení majetku účastníků a správců fondů.

Účast v transformovaném nebo účastnickém fondu ovlivňuje i poskytované dávky. Dávky pro účastníky transformovaných fondů upravuje zákon o penzijním připojištění se státním příspěvkem (podmínky se pro ně nemění) a nároky na dávky u těch, kdo mají své prostředky v účastnických fondech se řídí zákonem o doplňkovém penzijním spoření. Existují dvě formy, jak čerpat penzi jednorázově: pokud účastník splnil podmínky pro

nárok na penzi, jde o jednorázové vyrovnání, ale pokud podmínky nesplnil, tak může penzi získat v podobě odbytného. Zvláštní podskupinou penze na určenou dobu i penze na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu je tzv. předdůchod. Podmínkou pro nárok na předdůchod je uzavření smlouvy o doplňkovém penzijním spoření (Rytířová, 2013). Rytířová (2013) popisuje výsluhovou penzi, jako zvláštní prvek, který se vyskytuje pouze v penzijním připojištění se státním příspěvkem. Nárok a výplata výsluhové penze je upravena daným penzijním plánem. V tabulce 4.8 je shrnutí všech druhů poskytovaných dávek.

Tab. 4.8 Druhy poskytovaných dávek

Dávky poskytované z doplňkového penzijního spoření	Dávky poskytované z penzijního připojištění se státním příspěvkem
Odbytné (nárok vzniká při předčasném ukončení smlouvy o doplňkovém penzijním spoření, spoření musí trvat alespoň 2 roky, účastník ztrácí nárok na státní příspěvek)	Odbytné (nárok vzniká při předčasném ukončení smlouvy o penzijním připojištění, účastník musí mít zaplacené příspěvky min. po dobu 1 roku a toto připojištění musí trvat alespoň 1 rok, účastník ztrácí nárok na státní příspěvek)
Jednorázové vyrovnání (nárok vzniká při dosažení důchodového věku, spoření musí trvat alespoň 5 let)	Jednorázové vyrovnání (nárok vzniká při dosažení důchodového věku, spoření musí trvat alespoň 5 let, poskytuje se namísto penze a nelze jej kombinovat s jinou dávkou)
Starobní penze na určenou dobu (spoření musí trvat alespoň 5 let, vyplácí se v pravidelně minimálně po dobu 3 let)	Starobní penze (spoření musí trvat alespoň 5 let, vyplácí se v pravidelných částkách do konce života)
Doživotní penze (spoření musí trvat alespoň 5 let, vyplácí se v pravidelně minimálně 3 roky, nebo 2 roky při splnění podmínek pro předdůchod)	Výsluhová penze (spoření musí trvat alespoň 15 let, účastník může získat až 50% naspořených prostředků)
Penze na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu (spoření musí trvat alespoň 5 let)	

Zdroj: Rytířová (2013), vlastní zpracování

Dědictví u původního penzijního připojištění probíhá formou odbytného, kdy je dědicům vyplaceno bez státních příspěvků (fáze spořicí), ale také formou jednorázového vyrovnání pokud již vznikl nárok na dávku (fáze výplatní). V původním penzijním spoření se při úmrtí ve spořicí fázi dědí také prostřednictvím odbytného a ve fázi výplatní pozůstalostní penzí, ale za podmínky, že došlo ke vzniku nároku na dávku (Rytířová, 2013).

4.2 Populační prognóza obyvatelstva České republiky do roku 2100

Projekce obyvatelstva 2013 vydaná Českým statistickým úřadem (ČSÚ, 2013a) zahrnuje počty obyvatel České republiky podle pohlaví a věku. Základní informace byly získány ze Sčítání lidu, domů a bytů za rok 2011. Tato projekce zahrnuje období od 1. 1. 2013 do 1. 1. 2101. Projektované období bylo tedy prodlouženo o dalších 35 let oproti předešlé projekci z roku 2009 (od 1. 1. 2009 do 1. 1. 2066) a jsou zde zachyceny prakticky všechny dnes žijící generace. Projekce byla vypracována ve třech základních variantách: střední jako nejpravděpodobnější, nízká a vysoká stanovující meze očekávaného vývoje obyvatelstva. Cílem projekce je naznačit vývoj a změny věkové skladby populace, která bude v případě České republiky velmi výrazná. Nová projekce se shoduje v základních trendech jednotlivých složek budoucího populačního vývoje s projekcí z roku 2009. I nadále by mělo dojít ke snížení úmrtnosti, kladnému migračnímu saldu v dlouhodobém horizontu a ve střední a vysoké variantě by mělo dojít i ke zvýšení úrovně plodnosti.

Tab. 4.9 Základní charakteristiky demografických procesů

Rok	Úhrnná plodnost			Naděje dožití (muži/ženy)			Saldo migrace		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2012*	1,45	1,45	1,45	75,0/80,9	75,0/80,9	75,0/80,9	10 293	10 293	10 293
2015	1,45	1,45	1,45	75,6/81,4	75,8/81,6	75,9/81,8	-996	8 934	18 864
2030	1,45	1,50	1,52	78,2/83,8	79,5/85,1	80,6/86,1	2 226	11 659	21 110
2050	1,45	1,56	1,61	81,1/86,2	83,0/88,0	84,6/89,3	5 571	14 384	23 291
2100	1,45	1,56	1,61	84,2/88,8	86,6/91,1	88,4/92,9	10 350	17 671	25 400

Zdroj: ČSÚ (2013a)

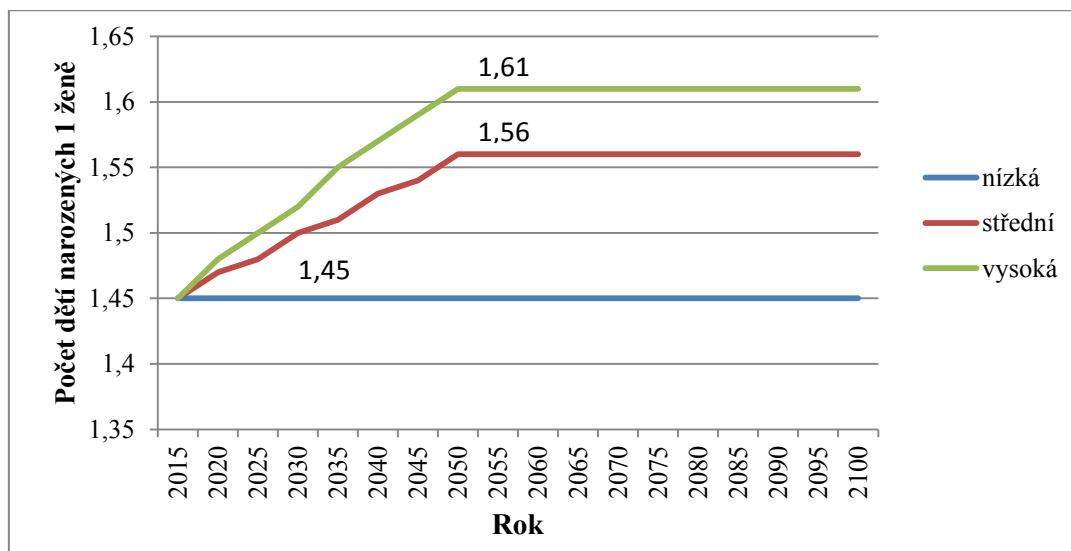
* reálná data

Plodnost

Vývoj plodnosti v nové Projekci 2013 je méně optimistický než v projekci předcházející z roku 2009. Od roku 1995 až do roku 2005 úhrnná plodnost dosahovala hodnot pod 1,3 dítěte na jednu ženu, až v roce 2008 se přiblížila hodnotě 1,5 dítěte na jednu ženu. Vize do budoucna proto byla poměrně příznivá. Nicméně v roce 2011 úhrnná plodnost klesá na 1,43 dítěte na jednu ženu. Mírný meziroční vzestup byl zaznamenán v roce 2012 (1,45 dítěte na jednu ženu). Nízká varianta Projekce 2013 odráží stabilizaci úhrnné plodnosti ve

výši 1,45 dítěte na jednu ženu, až v rámci střední a vysoké varianty se počítá s nepatrným růstem úhrnné plodnosti. V budoucnu bude docházet také k růstu průměrného věku matek (ČSÚ, 2013a).

Obr. 4.1 Úhrnná plodnost (jednotlivé varianty)

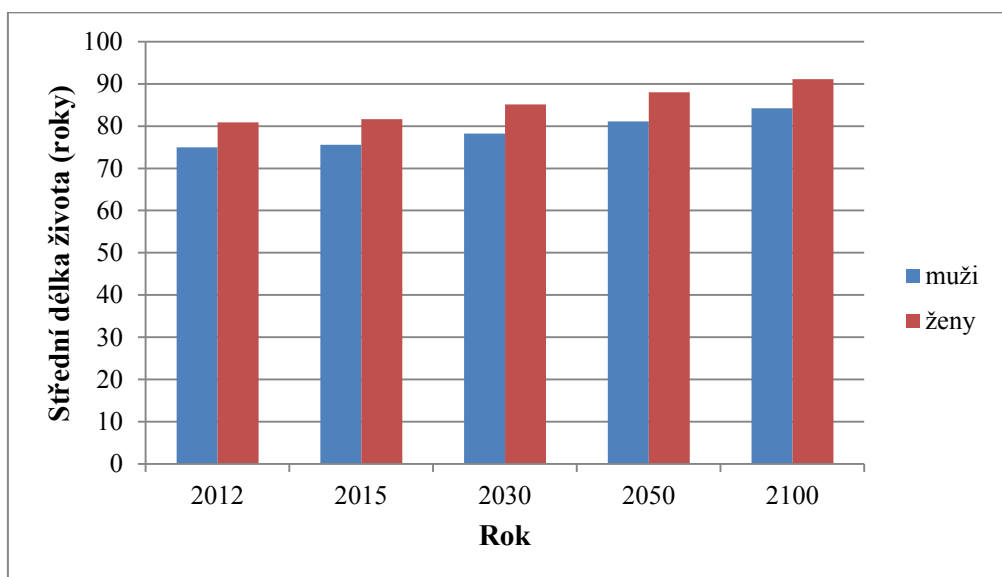

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

Úmrtnost

Všechny varianty projekce zaznamenávají růst naděje dožití při narození (též střední délka života). První období projekce (do roku 2030) vychází z podobných parametrů jako Projekce 2009, protože úroveň naděje dožití při narození v letech 2010 až 2012 se od předpokladů projekce 2009 příliš nelišila. V dalším období však projekce počítá s pomalejším růstem střední délky života. Změny ve vývoji střední délky života jsou ovlivněny výrazným zlepšením úrovně úmrtnosti mužů ve věku nad 60 let a u žen převážně nad 80 let (ČSÚ, 2013a).

Obr. 4.2 Střední délka života (střední varianta)

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

Zahraniční migrace

Vývoj zahraniční migrace lze jen stěží předvídat. Ovlivňuje ji mnoho faktorů, jako například legislativní opatření, ekonomická situace v ČR a v ostatních zemích, změny v okruhu osob zahrnutých do statistiky, změny ve zdrojích dat pro ČSÚ a evidence vystěhovalých českých občanů (ČSÚ, 2013a).

4.2.1 Očekávaný vývoj počtu obyvatel

Nejdůležitějším výstupem projekce je vývoj počtu obyvatel a složení populace podle pohlaví a věku. Hlavním důvodem zvyšování početního stavu populace je v České republice kladná bilance zahraniční migrace. Od roku 2006 počet narozených dětí převyšuje počet zemřelých osob, což také přispívá k růstu počtu obyvatel, ale růst populace prostřednictvím přirozené měny trval pouze do roku 2012 (387 osob) a v roce 2013 došlo již k úbytku obyvatel (-606 osob).

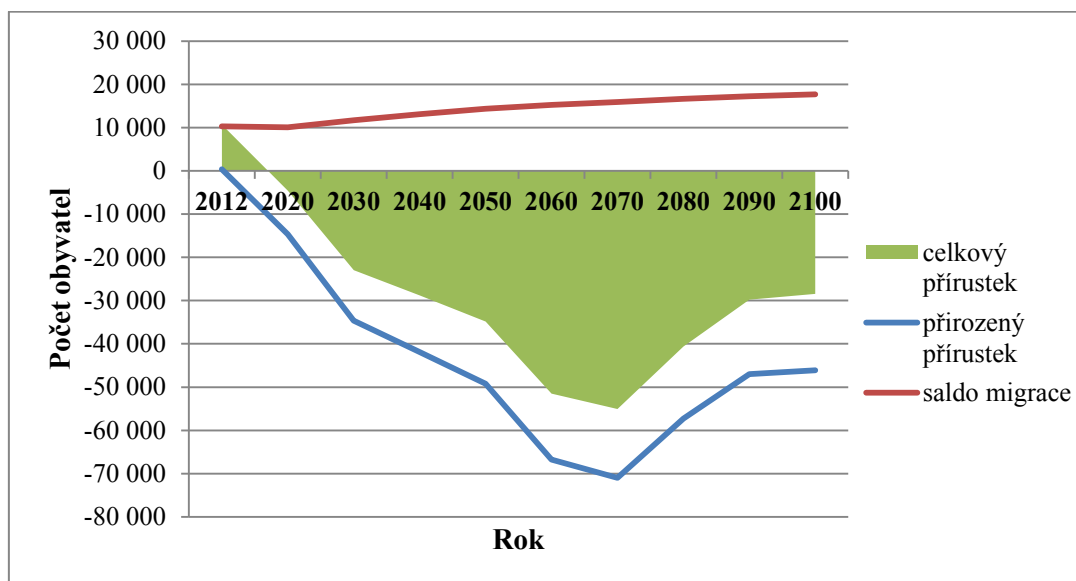
Výsledky projekce v oblasti plodnosti, úmrtnosti a zahraniční migrace naznačují, že růst populace ČR bude v budoucnu nahrazen populačním úbytkem. Ve střední variantě projekce se počítá s plynulým zvyšováním populace až do roku 2018 (10,54 mil. osob), a to pouze zásluhou kladného salda migrace. Podle vysoké varianty bude v ČR nejvyšší počet obyvatel (10,66 mil.) na počátku roku 2027. Již od prvního roku nízká varianta projekce počítá s dlouhodobým snižováním počtu obyvatel v ČR, a to díky stagnující nízké plodnosti a zápornému migračnímu saldu na počátku projekce.

Tab. 4.10 Počet a pohyb obyvatel (střední varianta)

	Počet obyvatel v tis. (stav k 1.1.)									
	2011	2021	2031	2041	2051	2061	2071	2081	2091	2101
Celkem	10 487	10 528	10 374	10 098	9 778	9 337	8 781	8 308	7 965	7 684
Muži	5 147	5 175	5 097	4 967	4 825	4 611	4 347	4 139	3 987	3 854
Ženy	5 340	5 353	5 276	5 130	4 953	4 726	4 434	4 169	3 978	3 829
	Pohyb obyvatel a přírůstky/úbytky v tis. (průměr let)									
	2011-2020	2021-2030	2031-2040	2041-2050	2051-2060	2061-2070	2071-2080	2081-2090	2091-2100	
Živě narození	101,3	83,5	81,6	82,6	72,5	69,1	68,9	63,6	60,5	
Zemřelí	107,3	110,0	121,6	128,3	131,5	140,3	132,5	114,9	106,1	
Přirozený přírůstek	-6,0	-26,5	-40,0	-45,8	-59,0	-71,2	-63,7	-51,3	-45,6	
Saldo migrace	10,2	11,1	12,4	13,8	14,9	15,6	16,3	17,0	17,5	
Celkový přírůstek	4,1	-15,4	-27,6	-32,0	-44,1	-55,6	-47,3	-34,3	-28,1	

Zdroj: ČSÚ (2013a)

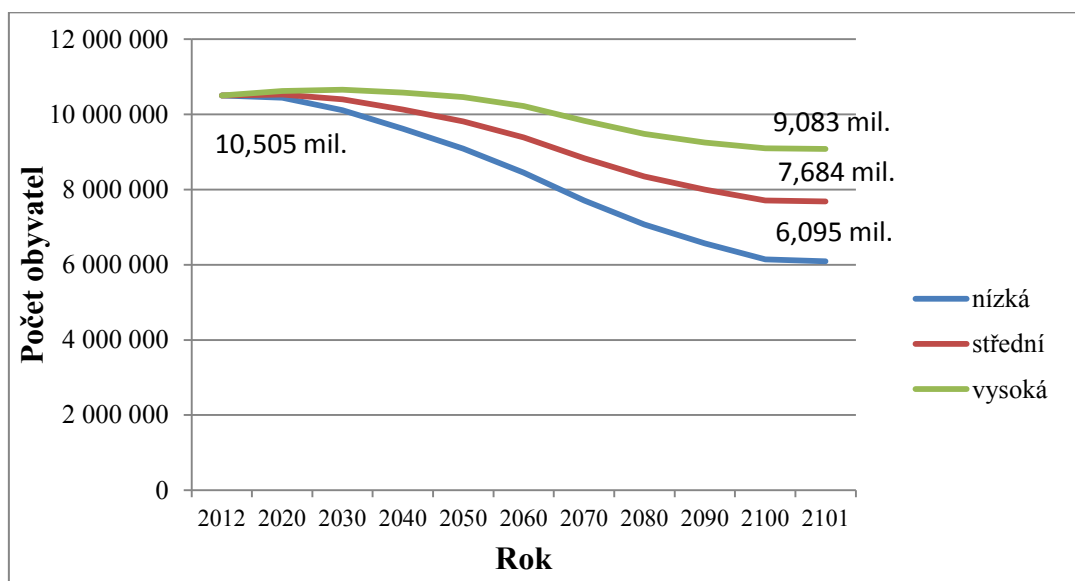
Obr. 4.3 Pohyb obyvatelstva (střední varianta)

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

V závěru projekce v roce 2101 bude početní stav obyvatel České republiky nižší než na prahu projekce o 13 % podle vysoké varianty, o 27 % podle střední varianty a o 42 % podle nízké varianty. Největší úbytky projekce předpokládá v období 2050 až 2080 (ČSÚ, 2013a).

Obr. 4.4 Vývoj počtu obyvatel (jednotlivé varianty)

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

4.2.2 Očekávaný vývoj věkové struktury obyvatelstva

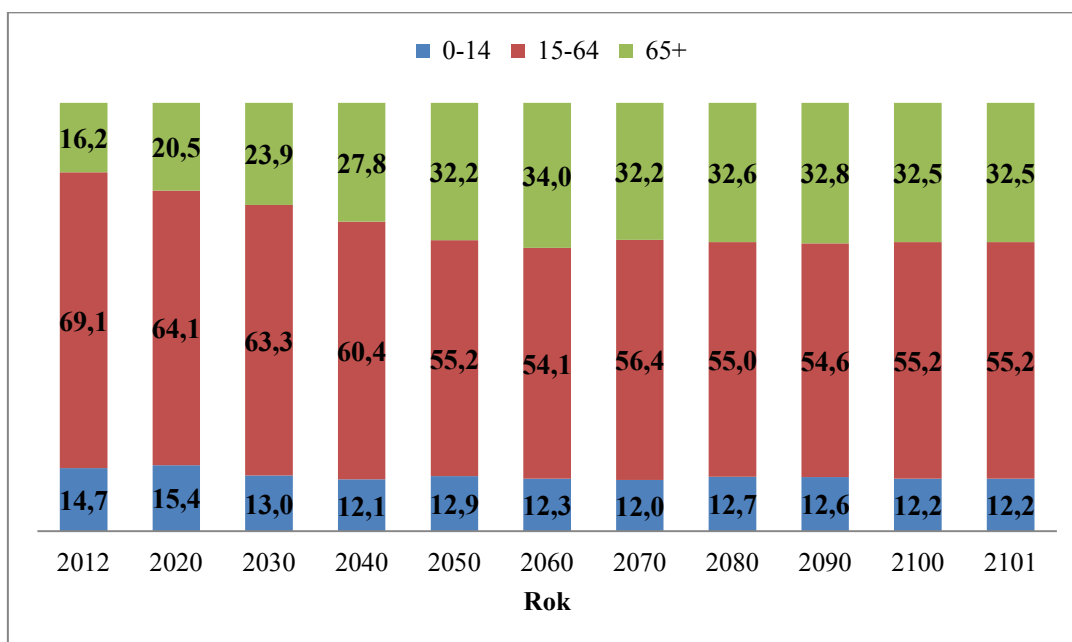
V ČR dnes největší část obyvatelstva tvoří lidé ekonomicky aktivní, menší zastoupení zde mají osoby ve vyšším věku a děti. Budoucí vývoj však směřuje k rapidnímu stárnutí populace.

Dětská složka se v současné době podílí 16 % na celkové populaci ČR. Do budoucna bude podíl dětské složky pravděpodobně klesat a úrovně 16 % už nikdy nedosáhne. V roce 2019 (15,4 %) se na podílu dětí do 15 let naposledy projeví vlna zvýšené porodnosti z minulého století. Zastoupení dětí v populaci bude do konce prognózovaného období kolísat mezi 12 až 13 %.

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo ve věku 15 až 64 let pravděpodobně dosáhlo svého maxima v roce 2009 (7,43 mil.). V budoucnu lze očekávat pokles, ba i stagnaci počtu obyvatel v produktivním věku. Silné ročníky narozené na konci 40. a v první polovině 50. let budou tuto věkovou skupinu opouštět do roku 2020, kdy se také díky nástupu populačně slabých ročníků narozených na přelomu 20. a 21. století dostaví nejrychlejší pokles nově příchozích na trh práce. Na konci století dojde k poklesu ekonomicky aktivních obyvatel ze současných 70 % na 55 %.

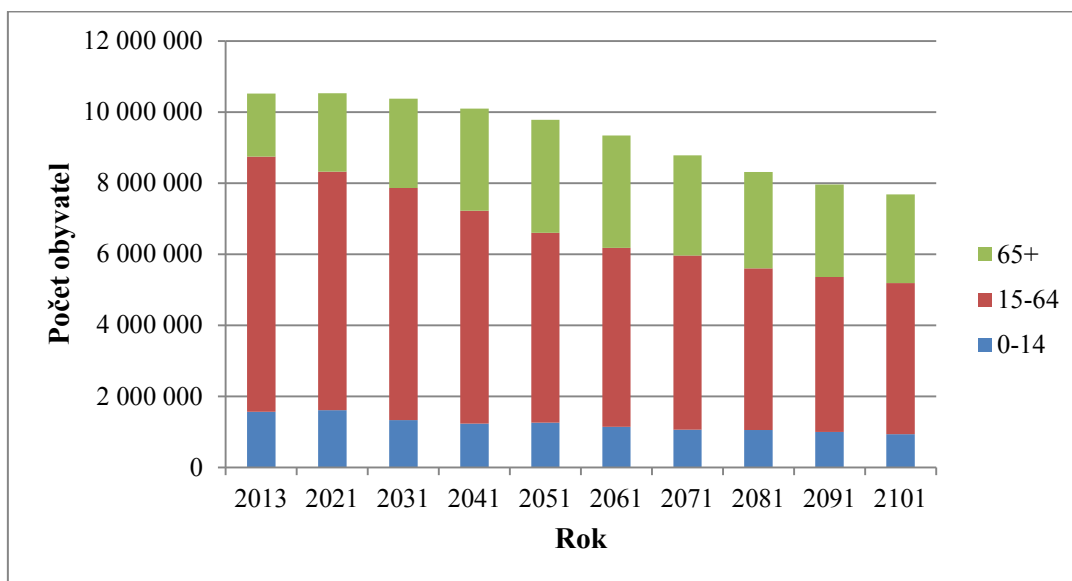

Obr. 4.5 Věkové složení obyvatelstva v % (střední varianta)

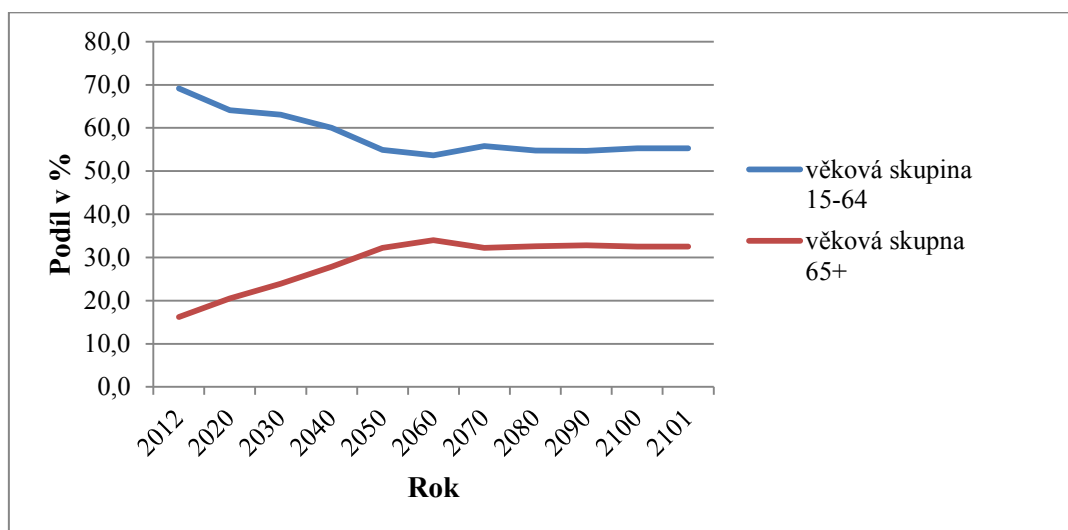
Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

Obr. 4.6 Věkové složení obyvatelstva ČR, střední varianta Projekce ČSÚ

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

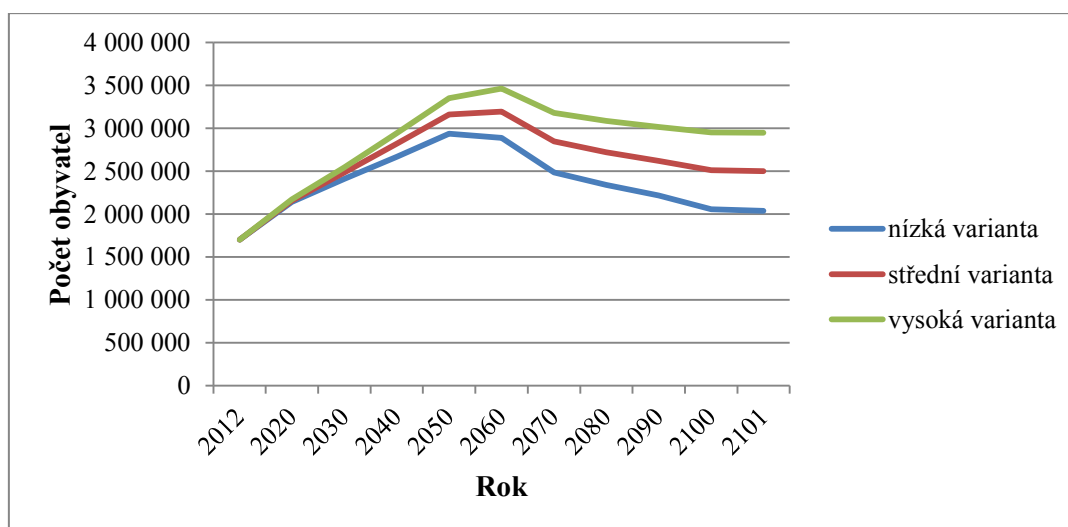
Obr. 4.7 Vývoj produktivní a seniorské složky populace (střední varianta)

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

Největší změny zaznamená seniorská složka (65+). Do této kategorie přicházejí početně silnější generace z dob 2. světové války, a také osoby z prvních silných poválečných ročníků. V následujících desetiletích k růstu podílu osob ve vyšším věku přispívá i prodlužování naděje dožití. Do roku 2057 se počet lidí starších 65 let téměř zdvojnásobí ze současných 1,7 mil. na 3,2 mil. Poté lze očekávat pokles až na 2,5 mil. seniorů na konci hodnoceného období. Přesto podíl seniorů vzroste z 1/6 až na 1/3 a dojde k progresivnímu stárnutí obyvatelstva České republiky.

Obr. 4.8 Počet obyvatel nad 65 let věku v jednotlivých variantách

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

Stárnutí populace lze sledovat i na vývoji ukazatele průměrného věku obyvatel. Průměrný věk obyvatel České republiky na prahu projekce byl 41,3 let a na horizontu projekce by měl činit 50,6 let.

4.3 Dopady demografického stárnutí na ekonomiku

Demografické stárnutí obyvatelstva velmi výrazně zasahuje do ekonomiky státu. S růstem počtu obyvatel dochází k prohlubování deficitu státního důchodového účtu, v systému je nedostatek financí a stává se neudržitelným.

Dalšími ukazateli určujícími věkovou strukturu obyvatelstva jsou index stáří a index ekonomického zatížení. Současný index stáří je 113 seniorů na 100 dětí. V budoucnu index stáří vzroste, již před polovinou 20. let přesáhne hranici 150 a o deset let později překročí 200 seniorů připadajících na 100 dětí. Vrcholu dosáhne v roce 2062 a 2063 (277 seniorů na 100 dětí). Nelze opomenout ani index ekonomického zatížení. Produktivní věk je v indexu obvykle vymezen od 15 do 64 let, ale kvůli prodlužující se době vzdělávání je vhodnější používat vymezení od 20 do 64 let. Takto vymezený index ekonomického zatížení se bude zvyšovat převážně v období od roku 2035 až do roku 2060 až k hodnotě 100. Dojde tedy k vyrovnání osob ve věku do 19 let společně se staršími osobami nad 65 let a osob ve věku 20 až 64 let.

Tab. 4.11 Charakteristiky věkového složení populace (střední varianta)

	2011	2021	2031	2041	2051	2061	2071	2081	2091	2101
Počet obyvatel v tis. ve věku:										
0-14 let	1 522	1 613	1 332	1 231	1 262	1 144	1 061	1 055	996	937
15-64 let	7 328	6 710	6 525	5 990	5 342	5 029	4 902	4 545	4 359	4 248
65+ let	1 637	2 205	2 516	2 876	3 174	3 163	2 818	2 708	2 610	2 499
Průměrný věk	40,9	43,2	45,9	47,8	48,9	49,8	49,8	49,3	49,5	49,8
Index stáří (65+/0-14)·100¹⁾	107,6	136,7	188,9	233,6	251,5	276,4	265,5	256,7	262,1	266,7
Index ek. zatížení A (0-14,65+/15-64)·100²⁾	43,1	56,9	59,0	68,6	83,0	85,6	79,1	82,8	82,7	80,9
Index ek. zatížení B (0-19,65+/20-64)·100³⁾	55,4	69,1	73,3	82,2	98,2	103,3	94,5	98,5	99,3	96,6

Zdroj: ČSÚ (2013a)

¹⁾ Index stáří je podíl osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku od 0 do 14 let.²⁾ Index ekonomického zatížení A je podíl počtu dětí 0 až 14 let a lidí starších 65 let na 100 osob ve věku 15 až 64 let.³⁾ Index ekonomického zatížení B je podíl počtu dětí 0 až 19 let a lidí starších 65 let na 100 osob ve věku 20 až 64 let.

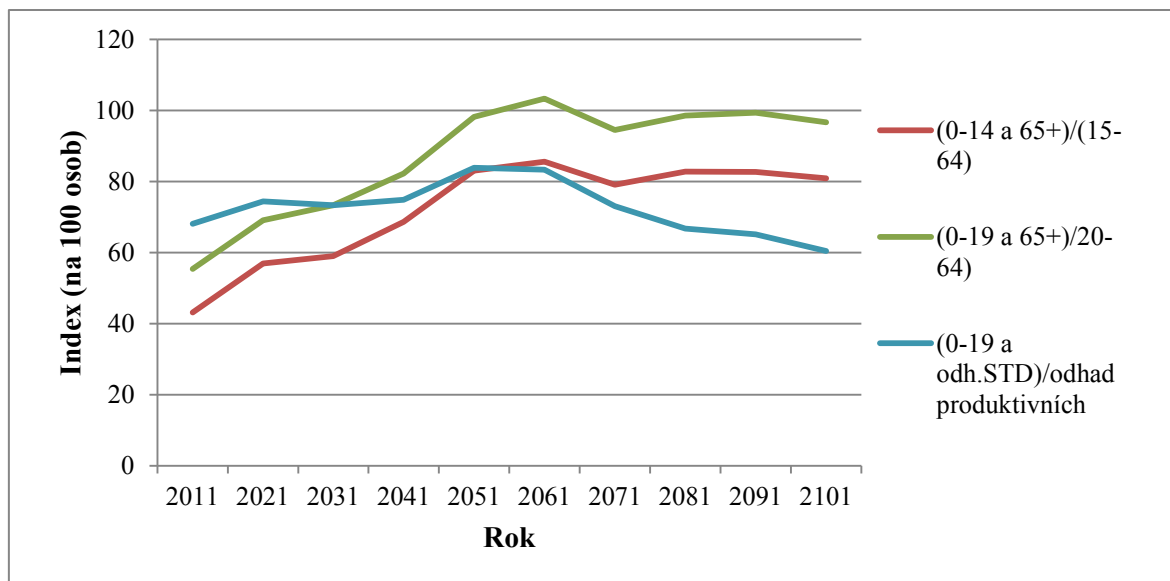
Index ekonomického zatížení vyžadující odhad produktivní a neproduktivní složky populace je považován za konkrétnější přístup. Jde o odhad posunující věkové hranice nároku na starobní důchod. Odhad ekonomicky aktivního obyvatelstva (EA) byl proveden odečtením odhadu počtu osob s nárokem na starobní důchod (STD) od obyvatel ve věku 20 a více let. V novele zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění je uvedeno, že bude docházet k postupnému prodlužování věku odchodu do starobního důchodu. Vlivem tohoto dalšího neomezeného prodlužování věku nároku na STD dojde ke zpomalení poklesu počtu osob v ekonomicky aktivním věku. Z odhadu EA obyvatel, vypočteného z odhadu osob s nárokem na STD, vyplývá, že index ekonomického zatížení bude v závěru projekce nižší než dnes (viz obr. 4.8 a tab. 4.12). Dnes je na úrovni 69,1 % následuje růst v roce 2025 (75,8 %), pokles do roku 2036 (72,1 %) a v roce 2056 opět nárůst na hodnotu 85 % nakonec dojde k poklesu pod současnou úroveň až na 60,4 % (ČSÚ, 2013a).

Tab. 4.12 Index ekonomického zatížení (odhad STD)

	2011	2021	2031	2041	2051	2061	2071	2081	2091	2101
Index ek. zatížení (odhad STD)*	68,1	74,4	73,3	74,8	83,8	83,3	73,0	66,7	65,1	60,4

Zdroj: ČSÚ (2013a)

*Vymezení produktivní a neproduktivní složky odráží posunující se věkovou hranici nároku na starobní důchod (STD).

Obr. 4.9 Index ekonomického zatížení (střední varianta)

Zdroj: ČSÚ (2013a), vlastní zpracování

Výhodou posunu věkové hranice pro odchod do důchodu je zmírnění dopadu na důchodový systém, a to tak, že se sníží počet osob s nárokem na starobní důchod. Stav seniorů k 1. 1. 2013 byl 2,23 mil. Důchodců bude nejvíce na počátku padesátých let a to 2,8 mil. osob. Očekávaný úbytek seniorů, který bude kulminovat v šedesátých a sedmdesátých letech, způsobí v závěru projekce propad až na úroveň 1,6 mil. (ČSÚ, 2013a).

Tabulka 4.13 zachycuje hospodaření českého důchodového systému. Výsledky hospodaření nejsou příznivé. Od roku 1997 až do roku 2003 se pohybuje systém důchodového pojištění v ČR v záporných hodnotách. Přichází přechod do kladných hodnot, který je narušen rokem 2006 (-0,864 mld.). Výdaje na dávky důchodového pojištění nejvíce překračují příjmy z pojistného v roce 2011 (-45,353 mld. Kč). V roce 2012 se poprvé při výpočtu salda systému důchodového pojištění započítává do příjmů i část výnosu z DPH připadajícího na státní rozpočet ve výši 7,2 % (14,379 mld. Kč) podle § 36 ods. 3 rozp. pravidel a částka 14,4 mld. Kč na kompenzaci deficitu důchodového

systému na základě usnesení vlády č. 693/2012 ve vazbě na zákon č. 178/2005 Sb. o zrušení Fondu národního majetku. Z toho důvodu dochází k poklesu deficitu na hodnotu -26,174 mld. Kč v roce 2012, ale ani to není dostačující k pokrytí deficitu důchodového systému v ČR (MFČR, 2013b).

Tab. 4.13 Hospodaření systému důchodového pojištění v letech 1996–2012

Rok	Příjmy z pojistného na DP (mld. Kč)	Výdaje na dávky DP (mld. Kč)	Výdaje na správu (mld. Kč)	Výsledek hospodaření (mld. Kč)
1996	133,927	126,797	2,746	4,384
1997	146,333	150,231	2,617	-6,516
1998	156,338	166,119	2,711	-12,493
1999	161,827	177,849	3,423	-19,445
2000	170,457	186,852	3,263	-19,658
2001	185,953	201,111	3,343	-18,501
2002	198,424	213,648	3,685	-18,909
2003	209,624	225,833	3,703	-19,912
2004	243,276	230,897	4,053	8,326
2005	258,327	247,390	4,377	6,560
2006	276,913	272,911	4,866	-0,864
2007	304,934	289,855	5,182	9,897
2008	320,028	312,532	4,898	2,598
2009	310,310	339,788	7,350	-36,828
2010	317,881	346,212	7,286	-35,617
2011	328,005	368,069	5,289	-45,353
2012	332,101	382,031	5,023	-26,174

Zdroj: MFČR (2013b)

Odhad hospodaření důchodového účtu do roku 2101

Se změnou věkové struktury lze v budoucnu očekávat značné dopady na důchodový systém. Následující odhad hospodaření důchodového účtu ČR zahrnuje období od roku 2011 až do konce Projekce ČSÚ 2013, tedy do roku 2101. Jako výchozí rok je zvolen rok 2011, a to z toho důvodu, že v tomto roce proběhlo poslední Sčítání lidu, domů a bytů, ze kterého jsou čerpány potřebné informace o výchozím stavu věkové struktury, zaměstnanosti i hospodaření důchodového účtu. Na základě těchto informací byly do produktivní složky populace z celkového počtu obyvatel ve věku 20–64 let (6 691 354 osob) zahrnuty všechny zaměstnané osoby (4 432 042 osob) bez žen na mateřské dovolené (94 991 osob). Míra zaměstnanosti osob ve věkové kategorii 20–64 let pro výchozí rok 2011 je 65 % (4 337 051 osob). Z projekce věkové struktury obyvatel ČR a za předpokladu

stejně míry zaměstnanosti jsou stanoveny odhady produktivní složky populace do roku 2101. Jako zdroj pro vývoj počtu osob v jednotlivých věkových skupinách do budoucna je vycházeno ze střední varianty Projekce ČSÚ. Odhady budoucích příjmů z pojistného na důchodové pojištění a výdajů na dávky důchodového pojištění (dále jen DP) byly stanoveny podle toho, jaký lze očekávat procentuální rozdíl počtu osob v dané kategorii vzhledem k základnímu roku 2011, který je brán jako 100 %. Podle výchozího roku 2011 jsou odhadnuty výdaje na správu důchodového účtu, a to ve výši 1,44 % výdajů na důchody, což je zahrnuto také do výpočtů pro další roky.

Tab. 4.14 Vzorový příklad výpočtu odhadu hospodaření systému důchodového pojištění v roce 2021

Rok	Produktivní složka populace (20-64)	%	Příjmy z pojistného na DP (mld. Kč)	Neproduktivní složka populace (65+)	%	Výdaje na dávky DP (mld. Kč)	Výdaje na správu (1,44 % z výdajů na dávky DP) (mld. Kč)
2011	4 337 051	100	328,005	1 644 836	100	368,069	5,289
2021	4 034 376	93	305,114 (snížení o 7 %)	2 204 528	134	493,313 (zvýšení o 34 %)	7,104

Zdroj: ČSÚ (2013a), ČSÚ (2012b), vlastní výpočty

Pozn.: Produktivní složka populace odpovídá míře zaměstnanosti ve věkové kategorii 20-64 let. Neproduktivní složka populace je počet osob ve věkové kategorii nad 65 let, tj. osob pobírajících důchodové dávky. Rok 2011 je skutečný stav podle Sčítání lidu, domů a bytů. Rok 2101 vychází ze střední varianty projekce ČSÚ 2013.

Za předpokladu, že by veškeré vstupní hodnoty zůstaly stejné (míra nezaměstnanosti, míra zaměstnanosti, věk odchodu do starobního důchodu, systém vyplácení důchodových dávek, procentuální výše výdajů na správu) jako v roce výchozím (2011), došlo by, s ohledem na vývoj počtu produktivní složky populace podle střední varianty Projekce ČSÚ 2013, k rapidnímu poklesu příjmů z odvodů na DP.

Z tab. 4.15 lze vyčíst, že v roce 2011 příjmy činily 328,005 mld. Kč, zatímco v roce 2101 by podle provedeného odhadu byly už pouze na úrovni 191,594 mld. Kč. Došlo by tedy k celkovému poklesu o 41,6 %. Počet neproduktivního obyvatelstva (65+) by měl podle střední varianty projekce stoupat až do roku 2059 (3,2 mil. osob) a s ním i výdaje na dávky DP. V roce 2051, za jinak neměnných okolností, by mělo dojít k nárůstu výdajů až na 710,263 mld. Kč. Následuje mírný pokles, ale i přesto by měly být výdaje na dávky DP

v roce 2101 oproti roku 2011 vyšší téměř o 52 % (559,115 mld. Kč). Saldo důchodového účtu by bylo podle odhadu nejvyšší v roce 2061 (−418,271 mld. Kč) a od roku 2071 (−718,270) by pak docházelo k pozvolnému zlepšení až na −375,572 mld. Kč v roce 2101. Je tedy zřejmé, že současná situace není do budoucna udržitelná a je nezbytné provést opatření, která by tomuto negativnímu vývoji salda důchodového systému zabránila.

Tab. 4.15 Očekávané hospodaření systému důchodového pojištění v letech 2011–2101

Rok	Produktivní složka populace (20-64)	Příjmy z pojistného na DP (mld. Kč)	Neproduktivní složka populace (65+)	Výdaje na dávky DP (mld. Kč)	Výdaje na správu (mld. Kč)	Saldo důchodového účtu (mld. Kč)
2011	4 337 051	328,005	1 644 836	368,069	5,300	-45,364
2021	4 034 376	305,114	2 204 528	493,312	7,104	-195,302
2031	3 879 143	293,374	2 516 280	563,076	8,108	-277,810
2041	3 591 757	271,641	2 876 494	643,679	9,269	-381,307
2051	3 197 212	241,802	3 174 039	710,263	10,228	-478,689
2061	2 977 008	225,146	3 163 050	707,804	10,192	-492,850
2071	2 926 626	221,338	2 817 727	630,528	9,080	-418,270
2081	2 713 457	205,216	2 708 401	606,066	8,727	-409,577
2091	2 590 043	195,881	2 610 192	584,089	8,411	-396,619
2101	2 533 342	191,594	2 498 583	559,115	8,051	-375,572

Zdroj: ČSÚ (2013a), ČSÚ (2012b), vlastní výpočty

Pozn.: Produktivní složka populace odpovídá míře zaměstnanosti ve věkové kategorii 20–64 let. Neproduktivní složka populace je počet osob ve věkové kategorii nad 65 let, tj. osob pobírajících důchodové dávky. Rok 2011 je skutečný stav podle Sčítání lidu, domů a bytů. Další roky vycházejí ze střední varianty projekce ČSÚ 2013.

5 Závěr

Vliv demografického vývoje na český důchodový systém je téma aktuální a má zásadní význam v oblasti sociálního zabezpečení. Mladší generaci je neustále zdůrazňována nutnost zamyslet se nad zabezpečením se na stáří. Z toho důvodu jsem si vybrala toto téma jako námět své bakalářské práce, mimo jiné také proto, abych se o fungování a budoucí situaci důchodového systému dozvěděla více. Ve své práci jsem se snažila vystihnout teoretická východiska daného tématu, změny důchodového systému ČR a možné příklady řešení neudržitelnosti průběžně financovaného důchodového systému z důvodů stárnutí populace.

Cílem práce bylo zhodnotit budoucí demografický vývoj obyvatelstva ČR podle současné demografické prognózy a posoudit udržitelnost českého důchodového systému s ohledem na demografické stárnutí obyvatelstva.

Vývoj počtu obyvatel je dán vývojem v oblasti plodnosti, úmrtnosti a zahraniční migrace. Úhrnná plodnost v nízké variantě Projekce ČSÚ 2013 je fixní ve výši 1,45 dítěte na jednu ženu po celé projektové období. Až střední a vysoká varianta zaznamenává mírný růst úhrnné plodnosti. Naděje dožití při narození, nebo také střední délka života, se vyznačuje pomalejším růstem, ten je způsoben zlepšením úrovně úmrtnosti. Za úbytek populace v ČR může především záporný přirozený přírůstek obyvatelstva (živě narození minus zemřelí), který se podle středí varianty do roku 2067 neustále snižuje, až na hodnotu -72 488 osob. Naopak na růstu populace se podílí hlavně kladná bilance zahraniční migrace. Ale i přes kladnou migraci dochází k celkovému úbytku obyvatelstva. V závislosti na tomto vývoji vystřídá růst počtu obyvatel populační úbytek. Nízká varianta již od začátku projekce pracuje s dlouhodobým snižováním početního stavu obyvatelstva, způsobeného nízkou plodností a počátečním záporným migračním saldem. Růst populace podle střední varianty potrvá pouze do roku 2018.

Věková struktura obyvatelstva České republiky se bude výrazně měnit. Jednotlivé věkové skupiny budou zasaženy silnými a slabými ročníky, které se narodily v minulých vlnách vysoké a nízké porodnosti. S očekávaným demografickým vývojem v oblasti plodnosti, úmrtnosti a migrace dojde ke změně počtu osob v jednotlivých věkových kategoriích. Až do roku 2060 bude docházet ke každoročnímu růstu podílu osob starších 65 let, a to až na 34 % (k 1. 1. 2060). Podíl osob ve věkové skupině 15-64 let se ve druhé polovině století (2060) sníží oproti současnému stavu o 15 procentních bodů (ze současných 69,1 % na 54,1 %). O 2,5 procentního bodu poklesne podíl dětí v populaci (na

cca 12 %). Z ekonomicky závislých věkových skupin tak bude skupina seniorů výrazně početnější než skupina dětí do 15 let věku. Obyvatelstvo v produktivním věku, reprezentované věkovou skupinou 15-64 let, čeká do budoucna rapidní pokles, i když vlivem posunující se věkové hranice nároku na starobní důchod dojde k částečnému zpomalení poklesu počtu ekonomicky aktivních osob. Například ročník narození 2013 by podle současných kritérií odcházel do důchodu v 73 letech.

Růst průměrného věku je dalším důkazem stárnutí populace. V současnosti je průměrný věk obyvatel ČR 41,3 let (2013), kdežto v roce 2101 má být podle projekce překročena hranice 50 let, s čímž souvisí také výrazné stárnutí pracovní síly. Také index stárí a index ekonomického zatížení potvrzují stárnoucí trend populace. Index stárí, vyjadřující počet obyvatel v populaci ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku od 0-14 let, má na začátku projekce hodnotu 113. V roce 2034 přesáhne hodnotu 200 a bude se neustále zvyšovat. Svého maxima dosáhne v roce 2062 a 2063, a to s 277 seniory na 100 dětí. Podle indexu ekonomického zatížení dnes připadá na jednu osobu ve věku 0-19 a 65+ skoro dvě osoby v produktivním věku (20-64 let). Střední varianta projekce ukazuje, že v roce 2054 počet ekonomicky závislých osob překročí počet nezávislých osob v populaci. A od roku 2064 se obě skupiny vyrovnají. Index ekonomického zatížení, vyžadující odhad produktivní a neproduktivní složky populace, je na horizontu nižší než na jejím začátku. V současnosti je hodnota tohoto indexu ekonomického zatížení 69,1 % a i přes růst v roce 2025 (75,8 %) a v roce 2056 (85 %) nakonec bude v závěru prognózovaného období nižší než dnes, a to na úrovni 60,4 %. Pokles ekonomicky aktivního obyvatelstva je právě díky prodlužování věku nároku na starobní důchod zmírňován. Tento index ekonomického zatížení má velkou vypovídací hodnotu. Je dokladem posunu věkové hranice nároku na starobní důchod. Zpřesňuje velikost produktivní a neproduktivní složky populace tím, že stanovuje hranice přechodu mezi oběma složkami na konci aktivní ekonomické činnosti na základě nároku odchodu do důchodu.

Největší deficit mezi příjmy z pojistného na důchodové pojištění, které je spjato s vývojem počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, a výdaji na dávky důchodového pojištění, které jsou zase propojeny s vývojem skupiny obyvatelstva 65+, byl v roce 2011 (−45,353 mld. Kč). Z jednoduchého provedeného odhadu hospodaření systému důchodového pojištění v letech 2011–2101 vyplývá, že za současných podmínek vyplácení důchodových dávek, stávající míře zaměstnanosti a nezaměstnanosti a při prognózované změně věkové struktury obyvatel by příjmy z pojistného na důchodové pojištění neustále klesaly společně s úbytkem ekonomicky aktivního obyvatelstva (20-64).

Naopak výdaje na dávky důchodového pojištění by rostly se zvyšujícím se počtem osob ve věku 65 a více let. Od roku 2059 bude docházet k poklesu osob ve věkové skupině 65+, a tudíž i k poklesu výdajů na dávky důchodového pojištění. Navzdory tomu poroste ekonomická závislost seniorské složky (65+) na produktivní části populace (20-64), což by mohlo snížit životní úroveň ekonomicky aktivního obyvatelstva, pokud by mělo odvádět ze svých příjmů vyšší odvody na důchodové dávky. Stávající financování důchodového systému proto není dlouhodobě udržitelné. Průběžný systém už nikdy nebude schopen fungovat v takové podobě, v jaké ho známe dnes.

Také proto bylo nezbytné zavést důchodovou reformu. Cílem reformy by však nemělo být přivést do státního pilíře více financí na výplatu důchodů, to z hlediska stárnutí populace již není ani možné, ale rozložit riziko a umožnit lepší zhodnocení spoření na důchod. Dnešní průběžný systém není do budoucna udržitelný a na jeho změnu se musí začít všichni co nejdříve připravovat. Státem vyplácený důchod se stane pouze malou položkou v zabezpečení člověka na stáří, zbytek financí si bude muset každý uspořít sám a je jen na něm jakou možnost spoření si zvolí. Rozhodnutí o vstupu do druhého a třetího pilíře je nutné pečlivě zvážit. Jde o možné řešení, jak si vytvořit další finanční zdroje, ale ne pro všechny je účast výhodná. Vstup do druhého pilíře (důchodové spoření) je výhodné hlavně pro mladší občany s vyššími příjmy, kteří si mohou vyvést část povinných odvodů (3 %) z, pro ně nevýhodného, prvního pilíře do pilíře druhého na soukromé účty. Tvůrci reformy by se měli však zamyslet nad vznikem nových institucí, které mají podle zákona o důchodovém spoření tyto finance spravovat. Jedná se o zcela nové instituce se svými systémy, manažery a centrály, což výrazně zvyšuje náklady na provoz. Lepší variantou by bylo přenechat tuto zodpovědnost již existujícím bankám, investičním společnostem a pojišťovnám. Pro efektivní fungování důchodového systému České republiky je nezbytné začít šetřit jak na státní, tak na soukromé úrovni.

Seznam použité literatury

AGUDO, Luis Ferruz a Mercedes Alda GARCÍA, 2010. The reform of some European public pension systems: Spain, Italy and Sweden: A breakthrough? *Macmillan Publishers Ltd.*, roč. 15, č. 4, s. 297-304. ISSN 1478-5315.

ČSÚ, 2012a. *Pohyb obyvatelstva – Metodika* [online]. ČSÚ [cit. 5. 3. 2014]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pohyb_obyvatelstva.

ČSÚ, 2012b. *Obyvatelstvo podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika a kraje* [online]. ČSÚ [cit. 28. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/07000-12-n_2012-00t0.

ČSÚ, 2013a. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100* [online]. Praha: ČSÚ, 23. 7. 2013 [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/4020-13>.

ČSÚ, 2013b. *Projekce obyvatelstva ČR 2013-2100*. Tisková konference [online]. Praha: ČSÚ, 23. 7. 2013 [cit. 27. 3. 2014]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/prezentace_z_tk_rok_2101_a_obyvatelstvo_cr_1/\\$File/csu_tk_projekce_prezentace1.pdf](http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/prezentace_z_tk_rok_2101_a_obyvatelstvo_cr_1/$File/csu_tk_projekce_prezentace1.pdf).

ČSÚ, 2013c. *Česká republika od roku 1989 v číslech* [online]. Praha: ČSÚ, 11. 12. 2013 [cit. 28. 3. 2014]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989.

ČSÚ, 2014. *Databáze Eurostatu* [online]. ČSÚ [cit. 10. 2. 2014]. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h>.

ČSSZ, 2014. *Jak si orientačně spočítat důchod – návod pro použití důchodové kalkulačky* [online]. Praha: ČSSZ [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/C0B0D9DD-5042-41AC-996C-20F8A838DF75/0/kalkulacka_dp_web.pdf.

DOBEŠOVÁ, Dana, 2006. *Důchodový systém v ČR* [online]. [cit. 23. 3. 2014]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/econ/soubory/aktivity/obzor/6182612/7667845/04Dobesova.pdf>.

DUPONT, Gaël, 2004. Pension Reforms in acceding countries. *Revue de l'OFCE*, roč. 91, č. 5, s. 55-81. ISSN 1265-9576.

EUROPEAN COMMISSION, 2012. *Demography, active ageing and pensions*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-79-25009-5.

FRERICHS, Frerich, Robert LINDLEY, Paula ALEKSANDROWICZ, Beate BALDAUF a Sheila GALLOWAY, 2012. Active ageing in organisations: a case study approach. *International Journal of Manpower*. Emerald Group Publishing Limited, roč. 33, č. 6, s. 666-684. ISSN 0143-7720.

MAŠKOVÁ, Miroslava, 2009. Problémy s demografickým stárnutím. In: Květa KALIBOVÁ, Zdeněk PAVLÍK a Alena VODÁKOVÁ. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-012-4.

KALVACH, Zdeněk, Zdeněk ZADÁK, Roman JIRÁK, Helena ZAVÁZALOVÁ, Petr SUCHARDA a kol., 2004. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0548-6.

KLUFOVÁ, Renata a Zuzana POLÁKOVÁ, 2010. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-546-5.

KYUNG, Joon Han, 2013. Saving public pensions: Labor migration effects on pension systems in European countries. *The Social Science Journal*. The University of Tennessee, USA, roč. 50, č. 2, s. 152-161. ISSN 0362-3319.

LOUŽEK, Marek, 2013. *Důchodová reforma*. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-86729-92-3.

MAIER, Robert, Willibrord de GRAAF a Patricia FRERICKS, 2007. Pension Reforms in Europe and Life-course Politics. *Social Policy & Administration*, roč. 41, č. 5, s. 487-504. ISSN 0144-5596.

MALEČKOVÁ, Romana, Petr MAZOUCH a Michaela VOJTKOVÁ, 2009. *Aktuální populační prognózy ČR – srovnání vstupních předpokladů* [online]. 26. 11. 2009 [cit. 12. 3. 2014]. Dostupné z: file:///C:/Users/PC/Downloads/03_phd_konference_p_r_m_3.pdf.

MFČR, 2013a. *Základní aspekty penzijního systému České republiky* [online]. Praha: MFČR, 7. 1. 2013 [cit. 2. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/regulace/penzijni-sluzby-a-systemy/duchodova-reforma/zakladni-informace>.

MFČR, 2013b. *Hospodaření systému důchodového pojištění* [online]. Praha: MFČR, 3. 6. 2013 [cit. 5. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/monitoring/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisten>.

MPSV, 2008. *Příprava na stárnutí* [online]. Praha: MPSV, 1. 8. 2008 [cit. 10. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2856>.

MPSV, 2010. *Závěrečná zpráva PES (poradního a expertního sboru k důchodové reformě)* [online]. Praha: MPSV, červen 2010 [cit. 28. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/8895>.

MPSV, 2011. *Důchodové pojištění* [online]. Praha: MPSV, 31. 8. 2011 [cit. 16. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/618>.

MPSV, 2013. *Důchodová reforma startuje* [online]. Praha: MPSV, 2. 1. 2013 [cit. 2. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13922>.

PEETERS, Marga, 2012. Better Safe than Sorry – Individual Risk-free Pension Schemes in the European Union. *Contemporary economics. Vizja Press & IT, Warszawa*, roč. 6, č. 3, s. 22-37. ISSN 2084-0845.

RABUŠIC, Ladislav, 1997. Jak rozumět populačním projekcím [online]. *Sociologický časopis. Sociologický ústav AV ČR, Praha*, roč. 33, č. 3, s. 289-308. ISSN 0038-0228.

ROUBÍČEK, Vladimír, 1997. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia. ISBN 80-85963-43-4.

RYTÍŘOVÁ, Lucie, 2013. *Důchodový systém České republiky*. Olomouc: ANAG. ISBN 978-80-7263-821-5.

SZÚ, 2007. *Hodnocení zdravotního stavu. Vybrané ukazatele demografické a zdravotní statistiky*. Praha: SZÚ. ISBN 978-80-7071-281-8.

ÚZIS ČR, 2010. *Zdravotnická ročenka České republiky*. Praha: ÚZIS ČR. ISBN 978-80-7280-966-0.

Seznam zkratek

ČSSZ	Česká správa sociální zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DB	defined benefit = dávkově definovaný důchodový systém
DC	defined contribution = příspěvkově definovaný důchodový systém
DP	důchodové pojištění
EA	ekonomicky aktivní obyvatelstvo
FF	fully funded = kapitálové financování důchodového systému
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MFČR	Ministerstvo financí České republiky
OSN	Organizace spojených národů
PAYG	Pay-As-You-Go = průběžně financovaný důchodový systém
PES	Poradní expertní sbor ministra financí a ministra práce a sociálních věcí
STD	starobní důchod
SZÚ	Státní zdravotní ústav
ÚZIS ČR	Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 9. května 2014

.....
Pavlína Gajdošíková

Seznam příloh

Příloha 1 Důchodový věk pojištěnců narozených po roce 1936

Příloha 2 Vývoj podílu průměrný státní důchod/průměrná mzda

Příloha 3 Výpočet starobního důchodu pro rok 2014 – vzorový příklad

Příloha 4 Vývoj počtu obyvatel ČR v jednotlivých variantách Projekce ČSÚ 2013

Příloha 5 Vývoj věkového složení obyvatelstva ČR v jednotlivých variantách Projekce ČSÚ 2013

Příloha 6 Pohyb obyvatelstva ČR v jednotlivých variantách projekce ČSÚ 2013

Příloha 7 Vývoj věkového složení obyvatelstva ČR 2013–2101 (stromy života)